

เครื่องแต่งกายศิลปะสมัยลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย
Lopburi Art Style Costumes Used in Thai Dances

นายดิเรก ทรงกัลยาณวัตร

ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน

ประจำปีงบประมาณ 2559

ลิขสิทธิ์สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

หอสมุดกลาง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Barcode.....

เลขเรียกหนังสือ.....

หนังสืออ้างอิง ใช้เฉพาะในห้องสมุดเท่านั้น

LOPBURI ART STYLE COSTUMES
USED IN THAI PERFORMANCE DANCES

Mr. DEREK SONGKALAYANAWAT

A Research Project of Education

Year 2016

Copyright of Banditpatanasilpa Institute

The Ministry of Culture

บทคัดย่อ

ความสำคัญของการวิจัยนี้คือ การเข้าถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับการแต่งกายที่แสดงอัตลักษณ์ของศิลปะสมัยลพบุรี สามารถนำไปใช้สร้างสรรค์ชุดการแสดงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ คือ เพื่อศึกษารูปแบบลักษณะศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทยขอบเขตการวิจัย คือ ศึกษาชุดการแสดงสร้างสรรค์ของไทยที่ใช้ศิลปะลพบุรีนำมาประยุกต์ประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัยสรุปว่า รูปแบบศิลปะลพบุรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ แบ่งออกได้เป็น ๓ ลักษณะ คือศิลปะแบบบาปวน (พุทธศตวรรษที่ ๑๖) ศิลปะแบบนครวัด (พุทธศตวรรษที่ ๑๗) และศิลปะแบบบายน (พุทธศตวรรษที่ ๑๘) องค์ความรู้เหล่านี้ถูกนำมาใช้สร้างสรรค์เครื่องแต่งกายนักแสดงระบำลพบุรี ระบำศรีชัยสิงห์ ระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด มีจุดเด่นคือมีความถูกต้องแม่นยำสูง ผ่านการตรวจสอบ วิพากษ์อย่างเป็นระบบระเบียบ ตามขั้นตอนวิธีการทางประวัติศาสตร์

ABSTRACT

The significant of this research was the body of knowledge of Lopburi art costume on the creation of Thai classical dance performance. This research aims to study a series of Lopburi art used in Thai classical dance performance through historical method. The scope of this research to study about the applying Lopburi art to dance costume. The methodology used in this study through qualitative research. The data were collected through documentation analysis and in-depth interview. The data were analyzed step by step. The results were then concluded, based on performing arts historical data. The end result was the body of knowledge on the creation of Thai classical dance performance. The research findings reveal that the form of Lopburi art in this study were Bapaun style, Angorwat style and Bayon style. The study through the historical art method on performing arts and historical data yields a firm evidence leading to a successful creation of Lopburi Dance, Sri chaiya sing Dance and Natasurang Phra Prang Sam Yod Dance. The dances itself was widely acclaimed on its merits regarding the correct and precise performing arts and historical data used to create the dance.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัย เรื่อง เครื่องแต่งกายศิลปะสมัยลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย (Lopburi Art Style Costumes Used in Thai Dances) ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยแบบบูรณาการจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559

ขอขอบพระคุณ นางพุลศรี จีบแก้ว ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

ขอขอบพระคุณ นายบุญชอบ ภู่ประดิษฐ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาวาดภาพลายเส้น

ขอขอบพระคุณ นางชิตา ทศมาลัย นางสาวชญาพร หลายเจริญ นายชานนท์ อนันต์สูง ผู้ทรงคุณวุฒิทางการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายชุดการแสดง

ขอขอบพระคุณ วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี และบุคลากรทุกท่านของวิทยาลัยฯ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ โดยให้การสนับสนุนอย่างดียิ่งทุกครั้ง และทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคณะผู้ช่วยนักวิจัยที่ช่วยรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในภาคสนามและการจัดพิมพ์รูปเล่มงานวิจัย

ในท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ตามรายชื่อที่กล่าวไว้ในบรรณานุกรม ที่ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและข้อความบางตอนจากผลงานวิชาการของท่าน มาเรียบเรียงไว้ใช้ในงานวิจัยนี้

คำนำ

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์เป็นสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีภารกิจหลักในการผลิตบัณฑิตเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรม รวมถึงให้บริการทางวิชาการแก่สังคม การทำงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมและการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

งานวิจัย เรื่อง เครื่องแต่งกายศิลปะสมัยลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย (Lopburi Art Style Costumes Used in Thai Dances) เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และเครื่องแต่งกายนักแสดงที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะลพบุรี

ลพบุรีเป็นเมืองที่มีความเจริญมาแต่ครั้งโบราณ หลักฐานประวัติศาสตร์ทางด้านศิลปกรรมที่ค้นพบ แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมและเอกลักษณ์ที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตัวของอาณาจักรในเขตลุ่มแม่น้ำภาคกลางอย่างชัดเจน เป็นเมืองยุทธศาสตร์การทหารที่รุ่งเรืองสูงสุดเป็น ราชธานีของอาณาจักร ศิลปะลพบุรีเกิดขึ้นบริเวณภาคกลางประเทศไทย ศูนย์กลางอยู่ที่เมืองลพบุรี ได้มีการสร้างงานศิลปกรรมอย่างต่อเนื่อง วิวัฒนาการจากอิทธิพลวัฒนธรรมท้องถิ่นทวารวดี และมีส่วนสำคัญที่ได้รับอิทธิพลสืบต่อมาจากศิลปะแบบขอม-เขมร ปรากฏในดินแดนประเทศไทย ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๒๐ นักวิชาการจึงนิยมเรียกชื่อศิลปกรรมสมัยนี้ว่า ศิลปะลพบุรี ในงานวิจัยครั้งนี้จะเน้นการศึกษาการประยุกต์ใช้ความรู้ศิลปะลพบุรี ที่ถูกนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ระบำโบราณคดีชุดต่างๆ พบว่าถูกนำมาออกแบบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่สร้างผลงานวิชาการตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวนามของท่านไว้ในบรรณานุกรมของงานวิจัยนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและข้อความบางตอนจากผลงานของท่านมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ หวังว่าผลการศึกษานี้จะมีส่วนช่วยให้นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้รับความรู้ประวัติศาสตร์ศิลปะของชาติผ่านการศิลปะการแสดงของไทย

นายดิเรก ทรงกัลยาณวัตร

๑๖ กันยายน ๒๕๕๙

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
คำนำ	ง
สารบัญ	จ
บทที่	
๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ และคำถามการวิจัย	๓
ขอบเขตการวิจัย	๓
กรอบแนวคิดการวิจัย	๔
ระเบียบวิธีการวิจัย	๕
วิธีดำเนินการวิจัย	๕
นิยามศัพท์	๖
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
๒ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
การแต่งกายและเครื่องประดับของไทย	๘
ศิลปะลพบุรี	๑๐
ศิลปะลพบุรีกับชุดการแสดงของไทย	๑๕
ศิลปะขอมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลพบุรี	๑๗
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๒๐
สรุปผลการศึกษาเอกสาร	๒๒
๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๒๓
กรอบแนวคิดการวิจัย	๒๓
ระเบียบวิธีวิจัย	๒๓
วิธีดำเนินการวิจัย	๒๓
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๒๕
การสร้างเครื่องมือวิจัย	๒๕
การวิเคราะห์ข้อมูล	๒๕
การรายงานผลการวิจัย	๒๖

สารบัญ (ต่อ)

๔	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๒๗
	ศิลปะลพบุรีในประเทศไทย	๒๗
	ความโดดเด่นของศิลปะลพบุรี	๒๘
	ประติมากรรมของศิลปะลพบุรี	๒๙
	ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย	๓๓
๕	สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	๕๕
	สรุปผลการวิจัย	๕๕
	อภิปรายผล	๕๗
	ข้อเสนอแนะ	๖๐
	บรรณานุกรม	๖๒

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ ๑	ภาพจำลองการแต่งกายนักแสดงนักร้องดนตรีสมัยลพบุรี	๑๑
ภาพที่ ๒	เศียรพระพุทธรูปหินทราย ศิลปะลพบุรี	๑๒
ภาพที่ ๓	เทวสตรีหินทราย ศิลปะขอมที่พบในประเทศไทย	๑๒
ภาพที่ ๔	พระพุทธรูปประทับยืนหินทราย ศิลปะขอมที่พบในประเทศไทย	๑๓
ภาพที่ ๕	ศิลปะแบบเขมรที่พบในประเทศไทย แบบบาปวน	๑๓
ภาพที่ ๖	การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗	๑๔
ภาพที่ ๗	การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘	๑๔
ภาพที่ ๘	การแต่งกายศิลปะลพบุรี ร่วมสมัยบาปวนราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖	๑๗
ภาพที่ ๙	การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗	๑๘
ภาพที่ ๑๐	การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘	๑๘
ภาพที่ ๑๑	พระพุทธรูปนาคปรกศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖	๑๙
ภาพที่ ๑๒	พระพุทธรูปศิลปะลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘	๓๐
ภาพที่ ๑๓	พระพุทธรูปศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘	๓๑
ภาพที่ ๑๔	พระพุทธรูปศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาปวน พุทธศตวรรษที่ ๑๘	๓๒
ภาพที่ ๑๕	การแต่งกายศิลปะลพบุรี	๓๓
ภาพที่ ๑๖	การแต่งกายเทวสตรีศิลปะลพบุรีร่วมสมัยนครวัด	๓๔
ภาพที่ ๑๗	การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาปวน	๓๔
ภาพที่ ๑๘	กระบังหน้าศีรษะนักแสดงตัวรองระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด	๓๕
ภาพที่ ๑๙	เครื่องประดับนักแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด	๓๕
ภาพที่ ๒๐	ทรงผม เทร็ด เกี้ยว ปิ่น เสือ กรองคอ ทับทรวง ต่างหู พาหุรัด กำไลข้อมือ รัดสะเอว ผ้าถุง กำไลข้อเท้า นักแสดงระบำนาฏสุรางค์ พระปรางค์สามยอด	๓๖
ภาพที่ ๒๑	ผ้าถุง	๓๖
ภาพที่ ๒๒	ผ้าถุง	๓๗
ภาพที่ ๒๓	เกี้ยว	๓๗
ภาพที่ ๒๔	มวยผม และรูปทรงใบหน้า	๓๘

สารบัญภาพ (ต่อ)

หน้า

ภาพที่ ๒๕	เครื่องทรงศิลปะลพบุรี	๓๘
ภาพที่ ๒๖	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๓๙
ภาพที่ ๒๗	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๓๙
ภาพที่ ๒๘	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๐
ภาพที่ ๒๙	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๐
ภาพที่ ๓๐	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๑
ภาพที่ ๓๑	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๑
ภาพที่ ๓๒	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๒
ภาพที่ ๓๓	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๒
ภาพที่ ๓๔	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๓
ภาพที่ ๓๕	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๓
ภาพที่ ๓๖	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๔
ภาพที่ ๓๗	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๔
ภาพที่ ๓๗	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๕
ภาพที่ ๓๘	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๕
ภาพที่ ๓๙	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๕
ภาพที่ ๔๐	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๖
ภาพที่ ๔๑	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๖
ภาพที่ ๔๒	ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย	๔๗
ภาพที่ ๔๓	คิวนาฏราชหนึ่งในต้นแบบการสร้างสรรค์ระบำโบราณคดีของไทย	๔๗
ภาพที่ ๔๔	ตัวอย่างการนำศิลปะลพบุรีไปใช้ออกแบบเครื่องแต่งกายชุดการแสดง	๔๘
ภาพที่ ๔๕	ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำลพบุรี	๔๙
ภาพที่ ๔๖	ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำลพบุรี	๔๙
ภาพที่ ๔๗	ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำลพบุรี	๕๐
ภาพที่ ๔๘	ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำลพบุรี	๕๐

สารบัญภาพ (ต่อ)

หน้า

ภาพที่ ๔๙ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรารค์สามยอด	๕๑
ภาพที่ ๕๐ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรารค์สามยอด	๕๑
ภาพที่ ๕๑ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรารค์สามยอด	๕๒
ภาพที่ ๕๒ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรารค์สามยอด	๕๒
ภาพที่ ๕๓ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดง	๕๓
ภาพที่ ๕๔ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดง	๕๓
ภาพที่ ๕๕ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำศรีชัยสิงห์	๕๔

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ บ้านเมืองในแถบแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เริ่มรับอิทธิพลวัฒนธรรมจากภายนอกมาปรุงแต่งกับสิ่งที่มีอยู่ภายใน เกิดเป็นศิลปกรรมลักษณะเฉพาะถิ่นของตน แบบแผนของศิลปกรรมหลายรูปแบบสัมพันธ์มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา เกิดขึ้นพร้อมการเจริญเติบโตของเมืองใหญ่ในสมัยต่อมา ศิลปะสำคัญที่รู้จักกันดี ได้แก่ ศิลปะทวารวดี ศิลปะลพบุรี และศิลปะสุโขทัย การแสดงออกทางศิลปกรรม เห็นได้จากโบราณวัตถุสถานขนาดใหญ่ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แสดงถึงการสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม บางเมืองมีจารึกแสดงให้เห็นการสืบสายสกุลวงศ์ของกษัตริย์ จารึกจากท้องถิ่นบางแห่งแสดงถึงพิธีกรรมและคติความเชื่อทางศาสนา รูปแบบของศิลปะ อักษรศาสตร์ ล้วนมีแนวโน้มหนักไปทางพุทธศาสนา แม้จะปะปนด้วยคติความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดูและคติท้องถิ่นก็ตาม เมืองนครชัยศรี เมืองอู่ทอง เมืองคูบัว เมืองศรีมโหสถ ซึ่งล้วนเป็นเมืองร่วมสมัยกับเมืองลพบุรี เมืองใหญ่เหล่านี้สามารถติดต่อทะเลได้ เป็นศูนย์กลางติดต่อเมืองที่อยู่ภายใน ทำให้เกิดการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ บ้านเมืองแถบนี้ได้สร้างศาสนสถานและโบราณวัตถุกระจายกันอยู่มากมาย คำว่า “ลพบุรี” หรือที่จารึกบนเหรียญสมัยทวารวดี จารึกขอม และตำนานเก่า เรียกว่า ลพบุรี มีประวัติสืบเนื่องไปจนสมัยทวารวดี นักโบราณคดีจึงได้กำหนดรูปแบบศิลปกรรมในยุคสมัยต่อจากทวารวดีว่า “ศิลปะลพบุรี” (ธิดา สารยา, ๒๕๕๒ : ๔๘-๑๒๓) จากความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมตามที่กล่าวมาในดินแดนสุวรรณภูมิ ที่มีชนชาติต่างๆ อยู่ร่วมกันมากมาย โดยเฉพาะชนชาติที่มีอำนาจการเมืองการปกครองและมีวัฒนธรรมสูง เช่น มอญ และเขมร ก็ย่อมส่งอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของชนชาติไทยมานานนับศตวรรษ เมื่อนครรัฐของไทยรุ่งเรืองขึ้นมา เช่น ศรีอยุธยา ลพบุรี สุโขทัย อยุธยา เป็นต้น จึงสันนิษฐานว่าวัฒนธรรมด้านต่างๆ เป็นต้นว่า การแต่งกาย ภาษา ศิลปะการแสดง ฯลฯ คงมีพัฒนาการความเจริญรุ่งเรืองอย่างต่อเนื่องตามมาด้วยเช่นกัน

“ลพบุรี” เป็นชื่ออาณาจักรมาจากคำว่า “ลวปุระ” ปรากฏครั้งแรกในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ คำว่า “ลพบุรี” ได้ถูกนำมาเรียกเป็นชื่องานศิลปะอย่างหนึ่งซึ่งพบในภาคกลางประเทศไทย ต่อมาได้แผ่ขยายเจริญรุ่งเรืองไปทั่วบริเวณภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ปรากฏหลักฐานสถาปัตยกรรมและประติมากรรม ทั้งที่สร้างขึ้นในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานในพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ เนื่องจากมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมเขมรโบราณ ในประเทศกัมพูชา ทั้งการรับและให้อิทธิพลต่อกันเป็นเวลานาน ดังนั้นรูปแบบศิลปกรรมจึงมีความคล้ายคลึงเทียบเคียงกันได้ บางครั้งจึงเรียกว่า “ศิลปะเขมรในประเทศไทย” อย่างไรก็ตาม ศิลปกรรมร่วมสมัยที่พบในดินแดนไทยและกัมพูชา ต่างมีนัยสำคัญหรืออัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของตน (กรมศิลปากร. ๒๕๕๙ : ๖)

ศิลปะเขมรมีบทบาทอย่างลึกซึ้งต่อศิลปะไทย ที่เป็นเช่นนี้เพราะในอดีตดินแดนแถบนี้เคยมีความสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมเขมร นักประวัติศาสตร์และประชาชนทั่วไปนิยมเรียกช่วงเวลาดังกล่าวนี้อันว่า “สมัยลพบุรี” และในช่วงเวลาที่เขมรโรยราอำนาจทางการเมืองไปจากดินแดนสุวรรณภูมิ ศูนย์กลางความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมที่อยู่ในดินแดนไทย ได้กลับเข้าไปมีบทบาทต่อศิลปะเขมรอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้การศึกษาศิลปะขอมที่พบในดินแดนไทย จึงอนุโลมเทียบเคียงกับผลการศึกษาศิลปะขอมในประเทศกัมพูชาเพราะมีความคล้ายคลึงกัน (สันติ เล็กสุขุม. ๒๕๕๔ : ๖๕-๖๗) ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. สूरียวุฒิ สุขสวัสดิ์ ได้ให้คำจำกัดความศิลปะลพบุรีว่า หมายถึง โบราณวัตถุสถานศิลปะแบบเขมรที่พบในประเทศไทย รวมทั้งโบราณวัตถุสถานที่ทำขึ้นในประเทศไทยโดยทำเลียนแบบศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชา ครั้งแรกกำหนดอายุสมัยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ต่อมาค้นพบว่าโบราณวัตถุสถานที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอายุเก่าเกินพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จึงขยายเขตอายุศิลปะลพบุรีเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ จนถึง ๒๐ เพราะว่าอิทธิพลศิลปะลพบุรีได้คงอยู่ต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา (สूरียวุฒิ สุขสวัสดิ์. ๒๕๔๒ : ๕๕-๖๓)

ท่ามกลางดินแดนสุวรรณภูมิอันเป็นแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมของชนต่างเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ ชาติไทยมีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ มีโบราณวัตถุสถานมากมาย งานศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่เหนือดินแดนแห่งนี้ ล้วนมีความงดงาม มีเรื่องราวที่น่าสนใจทั้งในแง่มุมทางด้านประวัติศาสตร์และแง่มุมทางด้านงานศิลปะ ความงามของศิลปกรรมในประวัติศาสตร์ชาติ ถูกนำมาประยุกต์สร้างสรรค์เป็นชุดการแสดง ที่ประทับใจตราตรึงในจิตใจผู้ชมมานานแสนนาน

ในปัจจุบันประเทศไทยได้พัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมก้าวหน้ายิ่งขึ้น ภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาต้นทุนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เนื่องจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีความสำคัญ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมเป็นแบบแผนที่ดีงาม ศิลปะการแสดงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานพัฒนาควบคู่กันมากับประวัติศาสตร์ไทยอย่างยาวนาน

ที่ผ่านมาการสร้างสรรค์ชุดการแสดงดนตรีนาฏศิลป์ไทยหลายชุด ได้ใช้ข้อมูลทางโบราณคดี และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เป็นแนวคิดประดิษฐ์ชุดการแสดงได้รับความนิยมจากผู้ชมมากมาย อาทิเช่น ระเบาลพบุรี ระเบาศรีชัยสิงห์ เป็นต้น การวิจัยครั้งนี้จะมุ่งเน้นศึกษาลักษณะศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย

คำถามนำการวิจัย

๑. ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทยมีรูปแบบศิลปะลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษารูปแบบลักษณะศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศิลปะลพบุรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ศิลปะลพบุรีในช่วงยุคสมัยนี้มีการผสมผสานวัฒนธรรม เนื่องจากได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดี รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมเขมรโบราณ ดังนั้นรูปแบบศิลปกรรมระหว่างศิลปะลพบุรีกับศิลปะเขมรจึงมีความคล้ายคลึงเทียบเคียงกัน ต่างมีนัยสำคัญหรือมีอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของตน และเข้ามามีอิทธิพลต่อการออกแบบเสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องแต่งกายนักแสดงระบำโบราณคดีหลายชุด เช่น ระเบาลพบุรี ระเบาศรีชัยสิงห์ ระเบานาฏสุรางค์พระปรารักษ์สามยอด เป็นต้น

ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทยที่เกี่ยวข้องโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และนำศิลปะลพบุรีมาประยุกต์ออกแบบเป็นเครื่องแต่งกายนักแสดง

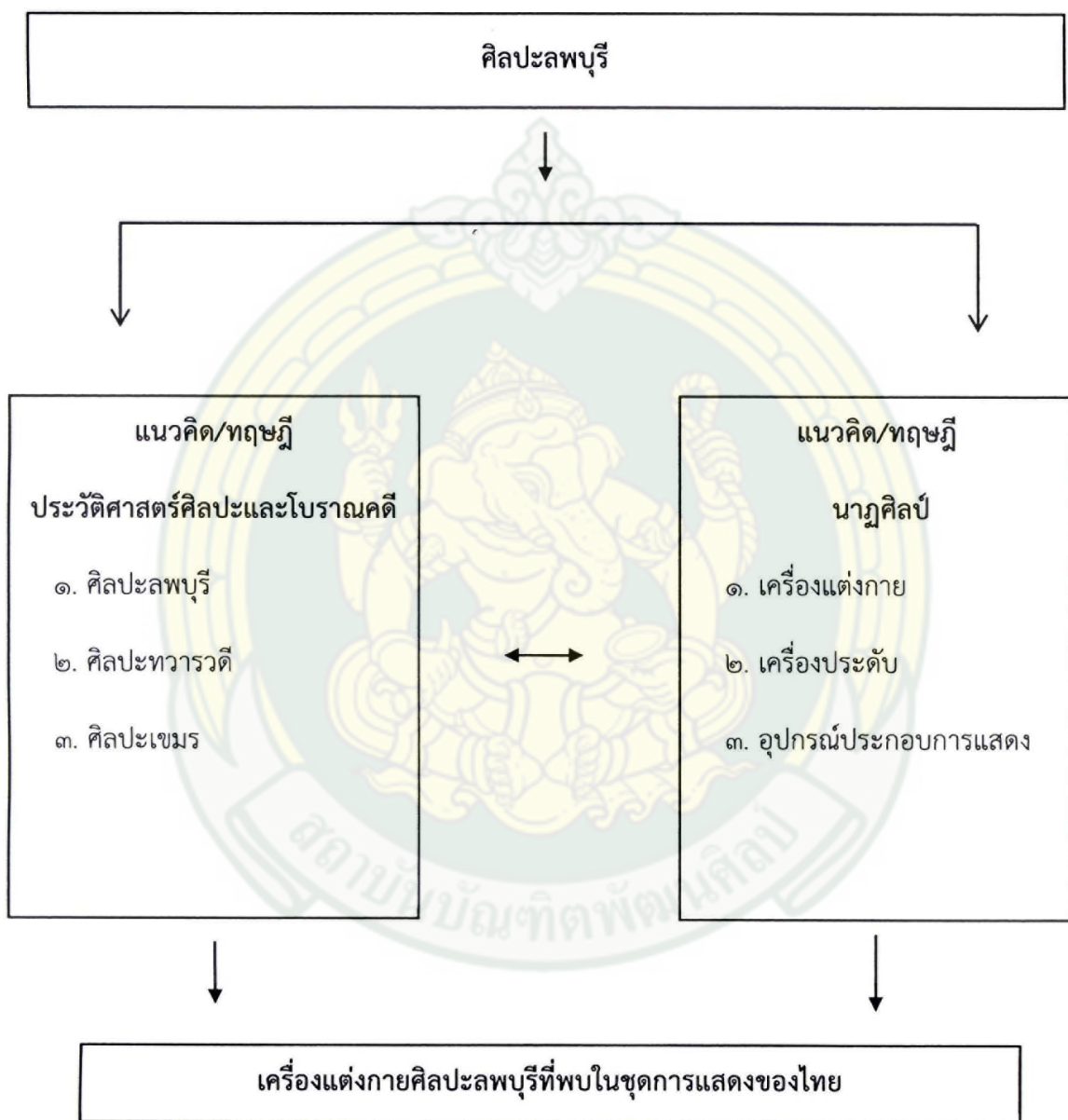
ขอบเขตด้านเวลา ตั้งแต่ ๑ ต.ค. ๒๕๕๘ – ๓๐ ก.ย. ๒๕๕๙

ขอบเขตด้านวิธีวิจัย วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้สหวิทยาการ วิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ วิชาโบราณคดี และวิชานาฏศิลป์ เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ตามภาพแผนผัง ดังนี้

แผนผังกรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพประกอบ ๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตรวจสอบความเชื่อมโยงทางวิชาการตามกรอบแนวคิดการวิจัย ระหว่างการออกแบบเครื่องแต่งกายนักแสดงตรวจสอบกับข้อมูลศิลปะลพบุรี ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้วิธีการสามเส้าตามกรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลพบุรี รวมทั้งศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ชุดการแสดงของไทย ที่ประยุกต์ใช้ศิลปะลพบุรีมาออกแบบเครื่องแต่งกายผู้แสดง สรุปอัตลักษณ์การแต่งกายสมัยลพบุรี ตามที่กรมศิลปากรได้เคยนำมาใช้เป็นเกณฑ์ออกแบบเครื่องแต่งกายระบำโบราณคดี อธิบายลักษณะการแต่งกายสตรีสมัยลพบุรี

๒. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี และผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏศิลป์ ที่มีประสบการณ์สร้างสรรค์ชุดการแสดง และออกแบบเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาวิเคราะห์รูปแบบลักษณะเครื่องแต่งกายชุดการแสดงที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลพบุรี เปรียบเทียบกับอัตลักษณ์การแต่งกายสมัยลพบุรี ตามเกณฑ์ที่กรมศิลปากรสรุปไว้

๓. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบความเชื่อมโยงทางวิชาการทางด้านเนื้อหาของข้อมูล ที่เก็บรวบรวมมาได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดโดยใช้วิธีการสามเส้า ระหว่างแนวคิดทฤษฎีโบราณคดี แนวคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์ศิลปะ และแนวคิดทฤษฎีนาฏศิลป์

๔. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะศิลปะลพบุรี ได้ดังนี้

๔.๑ ลักษณะศิลปะลพบุรีบริสุทธิ์ พุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะลพบุรี และได้ถูกค้นพบว่าศิลปะเหล่านี้นำมาสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทยหลายชุด อาทิ เช่น ระบำลพบุรี ระบำศรีชัยสิงห์ ระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด เป็นต้น

๔.๒ ลักษณะเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลพบุรี นำมาออกแบบเป็น กระบังหน้า ต่างหู สร้อยคอ พาหุรัด กำไลมือ เสื้อ สไบ รัดสะเอว ผ้านุ่ง กำไลข้อเท้า

๔.๓ สรุปผลรูปแบบลักษณะเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย ที่พบว่าได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลพบุรี

๕. รายงานผลการวิจัยนำเสนอต่อสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และเขียนบทความวิจัยนำเสนอต่อสาธารณชน ในระดับชาติและนานาชาติ

นิยามศัพท์

๑. เครื่องแต่งกายศิลปะสมัยลพบุรี หมายถึง เสื้อผ้า เครื่องประดับ ที่มีรูปแบบงานศิลปกรรมที่เรียกกันว่า ศิลปะลพบุรี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ได้ถูกนำมาออกแบบประยุกต์สร้างสรรค์เป็นเครื่องแต่งกายที่พบเห็นได้ในชุดการแสดงของไทย

๒. ชุดการแสดงของไทย หมายถึง ระเบียบที่ใช้แนวคิดการสร้างสรรค์อันเนื่องมาจากโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะลพบุรี และนำองค์ความรู้ เรื่อง วิธีการแต่งกายจากเทวรูป เทวสตรี พระพุทธรูป รูปสลัก ซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปะลพบุรีมาใช้สร้างสรรค์เครื่องแต่งกายของผู้แสดง ได้แก่ ระเบียบลพบุรี ระเบียบศรีชัยสิงห์ ระเบียบนางสุรางค์พระปรางค์สามยอด เป็นต้น

๓. ศิลปะสมัยลพบุรี หมายถึง ชื่อรูปแบบลักษณะงานศิลปกรรม ที่พบจากโบราณวัตถุสถาน ศิลปะแบบเขมรที่พบในประเทศไทย รวมทั้งโบราณวัตถุสถานที่สร้างขึ้นในประเทศไทยโดยทำเลียนแบบศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชา กำหนดอายุสมัย อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ต่อมาค้นพบว่าโบราณวัตถุสถานที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอายุเก่าเกินพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จึงขยายเขตอายุศิลปะลพบุรีเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ จนถึง ๒๐ เพราะหาอิทธิพลศิลปะลพบุรีได้คงอยู่ต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา

ขอบเขตศิลปะสมัยลพบุรีที่ใช้ในงานวิจัยนี้ กำหนดความหมายว่าเป็นรูปแบบลักษณะศิลปกรรมที่เป็น ศิลปะร่วมสมัยกับศิลปะขอมหรือเขมรที่มีอายุสมัยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ได้แก่ ศิลปะแบบบาปวน ศิลปะแบบนครวัด ศิลปะแบบบายน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. การวิเคราะห์เครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย จะทำให้นักศึกษาและประชาชนทั่วไป มีความรู้ความเข้าใจรูปแบบลักษณะศิลปะลพบุรี ผ่านทางศิลปะการแสดง อันทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ของชาติไทย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิชาการด้านอื่นได้ต่อไป

๒. การวิเคราะห์งานศิลปะการแสดง โดยบูรณการนำความรู้สหวิทยาการ ด้านต่างๆ อาทิ ประวัติศาสตร์ศิลปะ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ นาฏศิลป์ ฯลฯ เป็นต้น เป็นการผสมผสานประยุกต์องค์ความรู้ จะทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่วงวิชาการต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลพบุรี วิธีการสร้างสรรค์ชุดการแสดง และเครื่องแต่งกายของไทย ตามลำดับหัวข้อเรื่อง ดังนี้

๑. เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับของไทย
๒. ศิลปะลพบุรี
๓. ศิลปะลพบุรีกับชุดการแสดงของไทย
๔. ศิลปะขอมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลพบุรี
๕. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๖. สรุปผลการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การแต่งกายและเครื่องประดับของไทย

ในสังคมเมืองเริ่มแรกได้มีการคิดค้นเสาะหาความรู้ในการหลอมโลหะ สัมฤทธิ์ ทองแดง ทองคำ เงิน แก้ว ตลอดจนการสรรหาอัญมณีต่าง ๆ มาใช้เป็นเครื่องประดับ สร้อยคอ ต่างหู กำไลมือ กำไลข้อเท้า แหวน เป็นต้น รูปแบบของเครื่องประดับพัฒนาจากเรียบง่ายเป็นรูปแบบที่มีความงาม ซึ่งต้องใช้ความรู้และเทคนิคที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เมื่อสังคมของมนุษย์รวมตัวกันเป็นสังคมเมือง มีการจัดตั้งเป็นรัฐหรืออาณาจักร เจ้าเมืองเปลี่ยนฐานะเป็นกษัตริย์ เครื่องประดับได้ใช้เป็นสิ่งแสดงฐานันดรศักดิ์ของผู้สวมใส่ว่าเป็นชนชั้นใด กษัตริย์ เจ้านายชั้นสูง ขุนนาง สามัญชน หรือทาส และมีการตั้งกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนในการใช้ เครื่องประดับขึ้นในระยะเวลาต่อมา

กรมศิลปากร (๒๕๒๑ : ๔๓) กล่าวถึง ผู้อยู่ในฐานันดรสมควรในกฎหมายตราสามดวง ที่จะมีเครื่องประดับที่มีค่าได้จำนวนมากน้อยเพียงใด และวัสดุที่ใช้ประดิษฐ์เป็นเครื่องประดับนั้น บุคคลฐานะใดที่สามารถสวมใส่ได้ และบุคคล ฐานะใดที่สวมใส่ไม่ได้ และถ้าฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษอย่างไร อีกด้วย เครื่องประดับแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ ศิราภรณ์ (เครื่องประดับศีรษะ) และแนวคิด การประดิษฐ์ชุดการแสดงนิมิตพินาภรณ์ (เครื่องประดับกาย)

ในกฎหมายโบราณสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) กำหนดการแต่งกายและเครื่องประดับในพระราชพิธี ของพระมหากษัตริย์ พระอัครมเหสี เจ้านายชั้นสูง และขุนนาง ทำให้รู้การใช้เครื่องประดับศีรษะ(ศิราภรณ์) แสดงตำแหน่งและศักดิ์นาเนื่องจากสังเกตได้ง่ายกว่าเครื่องประดับประเภทอื่น ๆ อาทิ มหามงกุฏของพระมหากษัตริย์ พระสุวรรณมาลาของพระอัครมเหสี มงกุฏของพระราชเทวี เป็นต้น ส่วนเจ้านายฝ่ายในและสตรีชั้นสูงมีพระมาลามวยหางหงส์ พระมาลามวยกลม เสียรเพศ (กรองหน้า) เกี้ยว ดอกไม้ไหวแซม เกี้ยวแซม โขลกเกล้าและรัดแขน ส่วนเครื่องประดับกาย (ถนิมพิมพาภรณ์) อาทิ มหาकुณฑล พาหุรัด ถนิมมาลัย สร้อยมหาสังวาล อัมรงค์ กองเชิงและรองพระบาท เป็นต้น ส่วนเครื่องประดับในเทวรูป เทวสตรี ที่จริงเครื่องประดับเหล่านี้คือเครื่องประดับของกษัตริย์ เมื่อกษัตริย์สร้างรูปเทพเจ้าขึ้นมาก็ได้ถวายเครื่องประดับที่ดีที่สุดของกษัตริย์แต่เฉพาะ

อย่างไรก็ตามเครื่องประดับที่ตามแบบอินเดียและในท้องถิ่น มีทั้งที่ใช้เป็นเครื่องประดับจริงและเป็นเครื่องราง อาทิ หนึ่งกวาง หนึ่งเสือ เขี้ยวเสือ สายยัชโญปวีต ลูกประคำ สังข์ โค ช้าง และดอกไม้มงคล บางท้องถิ่นหาวัสดุเครื่องรางหรือสิ่งที่เป็นมงคลได้ยาก จึงคิดทำเลียนแบบขึ้นด้วยวัสดุที่หาได้ เช่น หิน ภา กระจูด ทองคำ เงิน และโลหะอื่น ๆ สำหรับวัสดุที่นิยมนำมาทำเครื่องประดับนิยมใช้ทองคำมากที่สุด เพราะเมื่อนำมาทำเครื่องประดับแล้วมีสีสันทสวยงาม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๒๑ : ๖-๔๙) ทรงอธิบาย กระบวนพ็อนรำที่ไทยใช้เป็นแบบแผนมีสองประการกล่าวคือ กระบวนพ็อนรำของประชาชนในพื้นที่เมือง เช่น รำเล่นแม่ศรี รำเพลงเกี่ยวข้าว เป็นต้น เป็นกระบวนพ็อนรำของชาวไทยแต่ดึกดำบรรพ์ กระบวนพ็อนรำอีกประการหนึ่ง เช่น รำที่ใช้ในการพิธี ระเบียบ โขนละคร นั้นได้แบบอย่างมาจาก อินเดียผ่านพวกพราหมณ์ชาวอินเดีย ที่ถือว่าการพ็อนรำเป็นสิ่งที่เทพเจ้าประดิษฐ์ขึ้น แล้วสอนให้มนุษย์พ็อนรำตาม เพื่อเป็นมงคลได้ไปสู่สุคติในเบื้องหน้า

ธนิต อยู่โพธิ์ (๒๕๑๐ : ๙๓-๙๕) สันนิษฐานจากหลักฐานโบราณคดีประวัติศาสตร์ที่ขุดพบ ชาวอาณาจักรทวารวดีและลพบุรีได้รับวัฒนธรรมการรื้อรำจากอินเดียโดยตรง กล่าวคือ มีครูชาวอินเดียมาสอนให้ หรือมิฉะนั้นชนชาวอาณาจักรทวารวดีและลพบุรีได้เดินทางไปศึกษาจากอินเดีย แล้วนำกลับมาสอนประชาชนชาวทวารวดีและลพบุรี ระเบียบลพบุรีเป็นชุดการแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นใน

สมัยนายธนิต อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร นำข้อมูลจากหลักฐานจากโบราณคดีและภาพจำหลักโบราณสถานตามแบบศิลปะขอมในกัมพูชาและประเทศไทยประดิษฐ์ทำสำเนาและเครื่องแต่งกาย

ศิลปะลพบุรี

ศิลปะลพบุรีหรือศิลปะขอมที่พบในประเทศไทย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึง ๑๘ ที่พบในบริเวณดินแดนอีสานใต้ศิลปกรรมส่วนใหญ่สร้างขึ้นในศาสนาฮินดู รองลงมาคือศาสนาพุทธมหายาน วัฒนธรรมเขมรได้แผ่ไปยังภาคอีสานเหนือบางส่วนแล้วจึงลงมายังภาคกลาง ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เกิดงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพุทธศาสนา ในดินแดนลพบุรีและเมืองต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ภาคอีสาน และภาคใต้ของไทย ก่อให้เกิดความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมกระจายไปยังบ้านเมืองอื่นๆ บ้านเมืองแถบนี้เริ่มรับอิทธิพลวัฒนธรรมจากภายนอก มาปรุงแต่งกับสิ่งที่มีอยู่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่นของตน จึงเริ่มเห็นแบบแผนศิลปะหลายรูปแบบ ที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนา ศิลปะสำคัญที่รู้จักกันดี ได้แก่ ทวารดี ลพบุรี และสุโขทัย นักโบราณคดีได้กำหนดรูปแบบศิลปกรรมยุคสมัยต่อเนื่องจากทวารวดีว่า ศิลปะลพบุรี (กรมศิลปากร. ๒๕๓๖ : ๒๕๖๙)

วิวัฒนาการของเมืองลพบุรีปรากฏหลักฐานในชื่อเดียวกันโดยตลอด ทั้งหลักฐานในพื้นที่จารึกขอม เอกสารจีน ในสมัยทวารวดี ละโว้เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่ง จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ เป็นศูนย์กลางทางการเมืองและวัฒนธรรมโดดเด่น ศิลปะแบบละโว้ที่เรียกว่าศิลปะลพบุรี มีลักษณะผสมผสานของอิทธิพลศิลปะขอมและศิลปะพุกาม (ธิดา สาระยา. ๒๕๕๒ : ๘๘-๑๒๓)

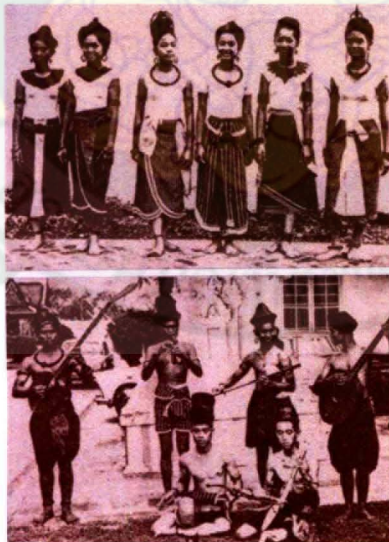
หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในภาคอีสานและภาคตะวันออกของไทย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งแสดงถึงการแพร่หลายของศิลปะขอมที่มีศูนย์กลางความเจริญในกัมพูชาเข้ามาในดินแดนประเทศไทย การเรียกศิลปะขอมที่พบในดินแดนประเทศไทยว่าศิลปะลพบุรี เพราะได้พบงานช่างเมืองลพบุรีมีลักษณะคล้ายกับที่พบในกัมพูชา (สุภัทรดิศ ดิศกุล. ๒๕๑๕ : ๑๕๙-๑๖๐) ในอดีตกาลดินแดนไทยเคยมีความสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมของกัมพูชา นักวิชาการเรียกช่วงเวลาดังกล่าวนี้ว่าสมัยลพบุรี และในช่วงเวลาที่กัมพูชาโรยราลง ความรุ่งเรืองทางศิลปะไทยได้กลับไปมีบทบาทต่อศิลปะกัมพูชาอย่างชัดเจน (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. ๒๕๕๗ : ๑๔-๑๕)

เรื่องราวศิลปะขอมที่พบในดินแดนไทยหรือที่เรียกว่าศิลปะลพบุรีนั้น หมายถึง ศิลปะที่สร้างขึ้นภายใต้วัฒนธรรมขอมหรือจะเรียกว่าเขมรก็ตาม ด้วยเหตุนี้การศึกษาศิลปะขอมที่พบในดินแดน

ไทยจึงอนุโลมเทียบเคียงกับผลการศึกษาศิลปะขอมในประเทศกัมพูชา เพราะมีความคล้ายคลึงกัน (สันติ เล็กสุขุม. ๒๕๕๔ : ๑๒ - ๑๖)

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. สूरียวุฒิ สุขสวัสดิ์ จึงได้ให้คำจำกัดความศิลปะลพบุรีว่าหมายถึง โบราณวัตถุสถานศิลปะแบบเขมรที่ค้นพบในประเทศไทย รวมทั้งโบราณวัตถุสถานที่ทำขึ้นในประเทศไทย โดยทำเลียนแบบศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชา ครั้งแรกได้มีการกำหนดอายุสมัย ให้อยู่ในช่วง พุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ต่อมาได้มีการค้นพบว่าโบราณวัตถุสถานที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอายุเก่าเกินพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จึงขยายเขตอายุศิลปะลพบุรีให้เป็น พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๒๐ เพราะว่ามีอิทธิพลศิลปะลพบุรีได้คงอยู่ต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา (สूरียวุฒิ สุขสวัสดิ์. ๒๕๔๒ : ๕๕-๖๓)

วัฒนธรรมการแต่งกายสตรีสมัยลพบุรี นิยมประดับศีรษะ ด้วย เทริด ไม่สวมเสื้อ กรองคอมี ลวดลายเป็นแผ่นใหญ่ ต่างหูทำเป็นหัวเม็ดคว่ำแต่ซ้อนเหลื่อมเรียวยาวมาหลายชั้น ตัดผมแฉกกลาง ตอนบนมนเป็นมวยปักด้วยปิ่นเป็นยอดแหลม ใส่กำไลต้นแขน และกำไลมือ ทั้งสองข้าง นุ่งผ้าให้ชาย มาซ้อนกันตรงหน้าแล้วปล่อยชายผ้าออกสองข้างเป็นปลี บางทีปล่อยชายยาว ไปถึงสะโพกด้านขวา และด้านซ้ายอันเป็นลักษณะชายไหว คาดเข็มขัดขนาดใหญ่ มีลวดลายสวยงาม ปลายทำเป็น ลายพู่ คล้ายกรวยเชิง เรียงเป็นแถว แต่ไม่นิยมใส่รองเท้า (กรมศิลปากร. ๒๕๑๑ : ๓๕-๓๙)

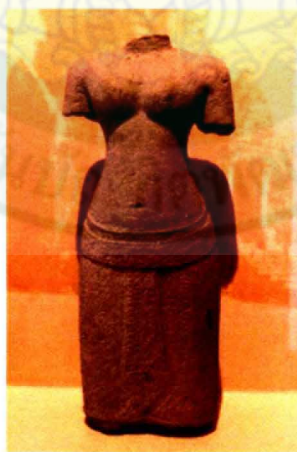
ภาพที่ ๑ ภาพจำลองการแต่งกายนักแสดงนักร้องนตรีสมัยลพบุรี

ที่มา : กรมศิลปากร. ๒๕๑๑ : ๓๙

ลักษณะเด่นของศิลปะลพบุรี จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในจังหวัดลพบุรี ส่วนใหญ่เป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้รับอิทธิพลศิลปะขอมผสมกับอิทธิพลศิลปะท้องถิ่น พระพุทธรูปจะมีพระพักตร์รูปสี่เหลี่ยม ขมวดพระเกศानูน พระเกตุมาลาทรงกรวยแหลม พระเนตรเรียวทอดสาย พระเนตรลงต่ำ พระขนงต่อกันเป็นเส้น พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หนา พระพักตร์นั่งเฉยไม่แสดงความรู้สึกมากนัก

ภาพที่ ๒ เศียรพระพุทธรูปหินทราย ศิลปะลพบุรี พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ พบที่จังหวัดลพบุรี
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ฯ จังหวัดลพบุรี : ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

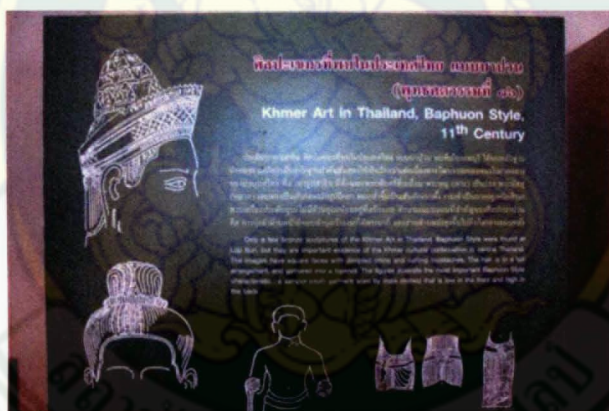

ภาพที่ ๓ เทวสตรีหินทราย ศิลปะลพบุรีแบบบายัน พุทธศตวรรษที่ ๑๘ พบที่จังหวัดลพบุรี
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ฯ จังหวัดลพบุรี : ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

ภาพที่ ๔ พระพุทธรูปประทับยืนหินทราย ศิลปะลพบุรีแบบบายน พุทธศตวรรษที่ ๑๘
พบที่จังหวัดลพบุรี

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ฯ จังหวัดลพบุรี : ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

ภาพที่ ๕ การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาปน รวพุทธศตวรรษที่ ๑๖

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ฯ จังหวัดลพบุรี : ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

จากภาพที่ ๕ แสดงการแต่งกาย ศิลปะลพบุรีแบบบาปน นุ่งผ้าด้านหน้ามีขอบผ้าพุ่งเว้าลง
มาได้สะดือส่วนด้านหลังสูงขึ้นไปถึงกึ่งกลางแผ่นหลัง ผมเกล้าขึ้นเป็นเส้นถักตามแนวตั้ง รวบมวยอยู่
เหนือศีรษะ สวมเครื่องประดับอุบะไม่มีก้านห้อยอยู่ที่สร้อยคอ

ภาพที่ ๖ การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๔

ภาพที่ ๗ การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาเยน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๔

จากภาพที่ ๖ และ ๗ แสดงถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างงานศิลปะลพบุรีจำนวนมาก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ รวมทั้งมีพัฒนาการกรรมวิธีหล่อโลหะที่สลับซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม เพราะได้รับกรรมวิธีจากประเทศศรีลังกา ที่กำลังเข้ามาเผยแผ่ศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ในภูมิภาคแห่งนี้ ความโดดเด่นของศิลปะลพบุรี แสดงออกมากที่สุด ในสมัยศิลปะบาเยน ส่วนศิลปะที่ร่วมสมัยก่อนหน้านั้นก็มีความโดดเด่นมากในเชิงรายละเอียดของงานศิลปะเกือบทุกด้านที่สามารถบ่งบอกว่าเป็น ศิลปะลพบุรี ได้อย่างไม่ลังเลและเรียกได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

ศิลปะลพบุรีกับชุดการแสดงของไทย

ศิลปะลพบุรีในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ถึง ๑๘ ที่พบในภาคกลางของไทย พบหลักฐานวัฒนธรรมพุทธศาสนamahayan ในหลายเมือง ได้แก่ สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี สุโขทัย เป็นต้น เชื่อว่าเมืองศูนย์กลางอยู่ที่ ลพบุรี สอดคล้องจารึกปราสาทพระขรรค์สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่กล่าวถึงการซื้อเมืองสำคัญ ได้แก่ เมืองลวปุระ เมืองวัชรปุระ เมืองสิงหปุระ ซึ่งหมายถึงเมืองลพบุรี เมืองเพชรบุรี และเมืองกาญจนบุรี ตามลำดับ จึงเป็นข้อยืนยันอย่างดีถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่อกัน โดยเมืองลพบุรีเป็นศูนย์กลาง รูปแบบศิลปกรรมพบในลวดลายประติมากรรม รูปสลัก พระพุทธรูป และปราสาท นอกจากนั้นแล้วศิลปะลพบุรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึง ๒๐ ศิลปะลพบุรี มีพัฒนาการที่แตกต่างไปจากศิลปะเขมรชัดเจน การค้นพบหลักฐานทางศิลปกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะบางอย่างที่เกิดขึ้นใหม่แม้จะอยู่บนพื้นฐานศิลปะเขมร ได้แก่ พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี กลุ่มพระพุทธรูปที่มีพัฒนาการแตกต่างจากพระพุทธรูปเขมร เป็นต้น (ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ๒๕๕๔ : ๖๐ - ๗๐) และยังพบหลักฐานว่าละโว้เคยส่งทูตไปเมืองจีนระหว่าง พ.ศ. ๑๘๓๒ - ๑๘๔๒ อันแสดงถึงสถานภาพความเป็นรัฐอิสระของอาณาจักรลพบุรี ด้วยเหตุนี้เองจึงสามารถเรียกงานศิลปวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในช่วงยุคสมัยนี้ได้อย่างภาคภูมิใจว่า ศิลปะลพบุรี

รสนิยมทางศิลปะซึ่งสืบทอดและส่งต่อกันไปมาระหว่างสังคมของบ้านเมือง ที่เป็นแหล่งความเจริญของศิลปะ และในสังคมนั้นได้เลือกสรรรับศิลปะไปใช้จนเกิดความชำนาญในการสร้างสรรค์สืบทอดไป แต่ละชาติแต่ละภาษา ต่างมีแบบแผนรสนิยมประจำชาติแตกต่างกันไป เช่น ศิลปะทวารวดีในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีความแตกต่างกับลวดลายของขอมในลุ่มแม่น้ำโขง แม้จะมีต้นกำเนิดมาจากอินเดีย ซึ่งดูคล้ายกันมากในตอนแรก แต่ต่อมานานเข้าก็แตกต่างกันไปตามรสนิยมของเชื้อชาติตน อย่างไรก็ตามศิลปะของคนต่างชนชาติต่างเผ่าพันธุ์เหล่านี้ ต่างก็มีอิทธิพลทางศิลปะต่อกันตลอดมา ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องวิวัฒนาการ เส้นสายของลวดลายไทยสมัยทวารวดีนั้นมักจะมนปลาย ลายขมวดม้วนต้นแบบฝักกูด ส่วนลายขมวดม้วนอาณาจักรนครหลวง ปลายจะถูกคุมรูปร่างให้เส้นมนและคม อย่างไรก็ตามลวดลายของทวารวดีรุ่นหลังสุดก็ประดิษฐ์ลายเป็นเส้นคม ทั้งนี้เนื่องด้วยขอมรุ่นหลังมีความเจริญ จึงส่งอิทธิพลทางศิลปะแก่ทวารวดีอย่างเต็มที่ (จิตา สาระยา. ๒๕๕๒ : ๘๘-๒๒๓)

จากการศึกษาวิเคราะห์ความเกี่ยวเนื่องกันระหว่าง ทำรำ เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องดนตรี กับ จารึก ภาพสลักในโบราณสถาน พระพุทธรูป รูปปั้นเทวสตรีและเทวรูป พบว่า สภาพลักษณะภูมิศาสตร์แหลมอินโดจีน ที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงของอารยธรรมอินเดียและจีน ศิลปะอินเดียเริ่มมีอิทธิพลต่อศิลปะขอมตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ และในขณะเดียวกันอิทธิพลของศิลปะจีน แม้จะน้อยกว่า แต่ศิลปะจีนก็มีอิทธิพลทัดเทียมกับศิลปะพื้นเมืองของขอมเอง จนบางครั้งทำให้ศิลปะขอมมีลักษณะแตกต่างจากศิลปะอินเดียอย่างเห็นได้ชัด ลักษณะสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนาและ ศิลปะขอม ก็คือการที่อารยธรรมอินเดียและจีนมีอิทธิพลเหนืออารยธรรมชาวพื้นเมือง จึงไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ว่า วัฒนธรรมด้านดนตรีนาฏศิลป์ไทย ย่อมได้รับอิทธิพลทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ภายใต้อารยธรรมใหญ่ของจีนและอินเดียด้วยเช่นกัน ศิลปกรรมสยามโบราณ มีหลากหลายสกุลช่าง หลายแบบแผนผสมผสานกัน อีกทั้งศิลปะยังสะท้อนอิทธิพลทางวัฒนธรรมของคนหลายกลุ่มที่เกี่ยวข้องกัน จึงปรากฏร่องรอยคติความเชื่อศาสนาฮินดู พุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมแซมอยู่บนอารยธรรม กาลเวลาที่ผ่านไปอารยธรรมของชนชาติไทยได้ผสมผสานตามครรลองพุทธศาสนา แคว้นที่เกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ ต่างรับพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก และมีบทบาทเผยแผ่พุทธศาสนา เราสามารถเห็นวิวัฒนาการของศิลปกรรม โดยไม่ต้องคำนึงถึงเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งผสมผสานผ่านกาลเวลาอันยาวนาน กว่าจะเกิดการใช้ภาษาไทย-สยาม เป็นภาษาหลัก ในภาคพื้นนี้ (ธิดา สารยา. ๒๕๕๒ : ๘๘-๒๒๓) จากจารึกที่ศาลสูงเมืองลพบุรีพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ บันทึกว่ามีการอุทิศนางระบำกับผู้ขับร้องเพลงแก่ฤาษีวาสุเทพผู้เป็นเทพเจ้าสำคัญประจำเมือง ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าดนตรีนาฏศิลป์ ได้ปรากฏอยู่แล้วภายใต้วัฒนธรรมนี้ สอดคล้องกับ ผลการศึกษาศิลปกรรมภาพประติมากรรมเทพราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย พบว่ามีส่วนสัมพันธ์กับทำรำในแม่ท่าของนาฏศิลป์ไทยและมีอิทธิพลต่อระบำลพบุรี (พิชญ์ เข้มพิลา. ๒๕๓๙ : ๑๒๘)

นาฏศิลป์ไทยที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะลพบุรี เช่น ระบำลพบุรี ซึ่งเป็นระบำโบราณคดีที่สร้างสรรค์ขึ้นตามแนวความคิดของนายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร โดยอาศัยข้อมูลจากหลักฐานจากโบราณคดี และภาพจำหลักตามโบราณสถานมาประดิษฐ์ ทำนองเพลง กระบวนทำรำ และเครื่องแต่งกาย ให้มีความอ่อนช้อยสวยงามยังมีชุดการแสดงดนตรีนาฏศิลป์ไทยหลายชุด ใช้วิชาประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการสร้างสรรค์ชุดการแสดง

อาทิ ระบุว่าศรีชัยสิงห์ ระบุว่าปราสาทพนมรุ้ง ระบุว่าจันเสน เป็นต้น (พรเทพ บุญจันทร์เพ็ชร. ๒๕๕๙ : ๖-๕๔) นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการทางด้านดนตรีนาฏศิลป์ไทย ได้ศึกษาทำรำนานาฏศิลป์ไทย ในวัฒนธรรมร่วมเขมร ที่พบจากหลักฐานทางโบราณคดี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ ให้แนวคิด และสรุปข้อสันนิษฐานน่าสนใจว่า ทำรำในวัฒนธรรมศิลปะร่วมเขมร น่าจะได้รับการถ่ายทอดทาง วัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมทวารวดี ทำรำจากวัฒนธรรมอินเดีย และทำรำจากวัฒนธรรม ขอมโบราณ (ฉันทนา เอี่ยมสกุล. ๒๕๕๕ : ๑๐-๑๗)

ศิลปะขอมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลพบุรี

รูปแบบลักษณะของสถาปัตยกรรมของศิลปะขอมที่เรียกว่า ปราสาท หมายถึง ศาสนสถาน ที่สร้างขึ้นเป็นสัญลักษณ์แห่งเขาพระสุเมรุ ที่ถูกจำลองขึ้นเป็นศูนย์กลางอันศักดิ์สิทธิ์ของบ้านเมือง เพื่อใช้เป็นທີ່ประดิษฐานรูปเคารพอันศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง ศิลปะขอมมีรูปแบบลักษณะสรุปได้ ดังนี้

๑. ศิลปะแบบพนมดง (พ.ศ. ๑๐๕๗-๑๑๔๓) สถาปัตยกรรมเป็นการสร้างปราสาทด้วยอิฐ ให้มีลักษณะคล้ายรูปทรงปิรามิด มีเฉพาะประติมากรรมแต่ไม่มีทับหลัง

๒. ศิลปะแบบสมโบรีไพรกุก (พ.ศ. ๑๑๕๐-๑๒๐๐) ทับหลังลักษณะรูปโค้ง มีพวงมาลัยห้อย และมีตัวมกรที่ส่วนปลายของพวงมาลัย ภายในรูปเหนือวงโค้งแล้วมีรูปคนโผล่ออกมา

๓. ศิลปะแบบไพรกเมง (พ.ศ. ๑๑๘๐-๑๒๕๐) ทับหลังมีลักษณะต่อเนื่องจากศิลปะขอมแบบ โบรีไพรกุก แต่ไม่มีตัวมกร บริเวณภายในเป็นรูปใบไม้ม้วน เน้นลวดลายใบไม้และดอกไม้แทน ได้แก่ ปราสาทไพรกเมง วิหารอิฐปราสาทภูมิโพน สุรินทร์ และทับหลังปราสาทเขาน้อยสีชมพู สระแก้ว

๔. ศิลปะแบบกำแพงพระ (พ.ศ. ๑๒๕๐-๑๓๕๐) ศิลปะมีเอกลักษณ์ของตัวเอง มีลวดลาย พรรณไม้เป็นลายวงโค้ง ปกคลุมไปด้วยใบไม้จนเหมือนพวงมาลัย และปลายทั้งสองม้วนออก

๕. ศิลปะแบบกุเลน (พ.ศ. ๑๓๗๐-๑๔๒๐) อยู่ระหว่างยุคเก่าและยุคเมืองพระนคร ทับหลัง มีลวดลายที่ดูแปลกใหม่เพราะได้รับอิทธิพลจากศิลปะจาม มีลักษณะรูปโค้งและวงรูปเหรียญ ที่มีลาย พวงมาลัยกับลายก้านขด ตรงกลางจะเป็นรูปสัตว์หรือมกร ได้แก่ ปราสาทตมไทรก๊อ็บ ปราสาทอาร์กซ์ ตั้งอยู่ที่บริเวณเทือกเขาพนมกุเลน

๖. ศิลปะแบบพระโค (พ.ศ. ๑๔๒๐-๑๔๔๐) ทับหลังมีการแกะลายค่อนข้างลึก ลวดลาย พวงมาลัยที่ม้วนออก ส่วนตอนปลายก็จะเป็นมกร นาค หรือลวดลายของใบไม้ ส่วนตรงกลางท่อน

พวงมาลัยจะเป็นรูปสัตว์และเทวดา ได้แก่ ครุฑ หน้ากาล พระอินทร์ ศิลปะทับหลังยุคนี้ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะของชาวเขามาสมด้วย ได้แก่ ลายหน้ากาล หรือเกียรติมุข ส่วนปลายท่อนของพวงมาลัยก็จะสลักรูปของนาคหันหน้าออกจากกัน ได้แก่ ปราสาทพระโค, ปราสาทโลเลย และเริ่มนำหินทรายมาใช้ก่อสร้าง ได้แก่ ปราสาทบากอง, ปราสาทหินโนนกู่, ทับหลังของปราสาทพนมวัน นครราชสีมา

๗. ศิลปะแบบบาแค้ง (พ.ศ. ๑๔๓๖-๑๔๖๘) ในยุคนี้มีการแกะสลักหินกันมากขึ้น เพื่อแสดงถึงการมีอำนาจ มีการใช้หินในการก่อสร้างปราสาท ตัวปราสาทมีขนาดใหญ่ และมักก่อสร้างอยู่บนยอดเขา ลักษณะทับหลังจะเป็นท่อนพวงมาลัย ส่วนปลายจะม้วนออกให้เป็นลายใบไม้ บริเวณกลางท่อนพวงมาลัยจะมีการสลักเป็นรูปเทวดาในท่ายืนอยู่เหนือหน้ากาลหรือพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ หรือพระวิฆณุทรงครุฑ ได้แก่ ปราสาทพนมกรอม ปราสาทบาแค้ง ปราสาทพนมบก ในประเทศไทยพบเห็นได้ที่ ปราสาทหินเมืองแขก และทับหลังของปราสาทพนมวัน นครราชสีมา

๘. ศิลปะแบบเกาะแกร์ (พ.ศ. ๑๔๖๕-๑๔๙๐) สถาปัตยกรรมแบบเกาะแกร์ส่วนมากจะมีรูปทรงที่ใหญ่โต ส่วนทับหลังจะมีภาพในแบบของบาแค้ง บริเวณตรงกลางจะสลักให้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา อาทิ พระกฤษณะฆ่าพระยาหงส์ และพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ พบได้ที่ กลุ่มปราสาทเกาะแกร์, ปราสาทกระวัน ในประเทศไทยพบเห็นได้ที่ ปราสาทสังข์ศิลป์ชัย สุรินทร์

๙. ศิลปะแบบแปรรูป (พ.ศ. ๑๔๘๑-๑๕๑๐) ส่วนใหญ่เลียนแบบศิลปะแบบพระโคและบาแค้ง แต่ไม่ละเอียดอ่อนซ้อย ได้แก่ ปราสาทบ้านดง, ปราสาทแปรรูป, ปราสาทแม่บุญ เป็นต้น ในประเทศไทยพบเห็นศิลปะแบบนี้ ได้ที่ ปราสาทบ้านดง, ปราสาทบ้านเมืองเก่า ชัยภูมิ

๑๐. ศิลปะแบบบันทายศรี (พ.ศ. ๑๕๑๐-๑๕๔๓) ทับหลังมีลวดลายละเอียดอ่อนซ้อย และสลักรูปดอกไม้เลื้อยออกจากกัน ตรงท่อนพวงมาลัยมีรูป ครุฑ หน้ากาล หรือ ช้าง ออกมาคั่น

๑๑. ศิลปะแบบคลัง (พ.ศ. ๑๕๐๘-๑๕๕๓) มีลวดลายคล้ายศิลปะแบบบันทายศรี สลักรูปหน้ากาลคายท่อนพวงมาลัยจากปาก แล้วใช้มือมายึดที่พวงมาลัยเอาไว้ ได้แก่ ปราสาทตาแก้ว ปราสาทวัดโพธิ์น้อย และปราสาทเมืองต่ำ บุรีรัมย์

๑๒. ศิลปะแบบบาปวน (พ.ศ. ๑๕๕๓-๑๖๒๓) มีลักษณะเป็นการเล่าเรื่องโดยมีภาพบุคคลเป็นส่วนใหญ่ มีรูปหน้าของสัตว์ร่วมกับเทวดานั่งอยู่ภายในซุ้ม หรือเล่าเรื่องของ กฤษณาวตาร ได้แก่ ปราสาทแม่บุญตะวันตก ปราสาทบาปวน ปราสาทพนมวัน นครราชสีมา, ปราสาทเมืองต่ำ

ปราสาทพนมรุ้ง บุรีรัมย์, ปราสาทบ้านพลวง ปราสาทเหมือนธม สุรินทร์, ปราสาทสต็อกก๊อกรม สระแก้ว, ปราสาทหนองกุ้ง ร้อยเอ็ด และปราสาทวัดภู ประเทศลาว

๑๓. ศิลปะแบบนครวัด (พ.ศ. ๑๖๕๐-๑๗๑๘) ศิลปะส่วนใหญ่จะเป็นรูปภาพเล่าเรื่องราว แต่ไม่มีลวดลายของพรณไม้ ตรงกลางภาพมีขนาดเล็กและมีรูปสัตว์ใหญ่ๆ ได้แก่ หงส์ นาค ใช้แทนที่ หน้ากาล ได้แก่ ปราสาทบึงมาลา, ปราสาทนครวัด, ปราสาทเจ้าสายเทวดา, ปราสาทเขาพระวิหาร, ปราสาทพนมจิสอ ประเทศไทยพบศิลปะแบบนี้ ได้ที่ ปราสาทปรangkū ศรีสะเกษ, ปราสาทศรีขรภูมิ สุรินทร์ และปราสาทหินพิมาย นครราชสีมา

๑๔. ศิลปะแบบบายน (พ.ศ. ๑๗๒๐-๑๗๘๐) มีลักษณะพิเศษ ก็คือ ภาพจำหลักที่ส่วนมาก เป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์ ภาพของชีวิตทั่วไป ได้แก่ ปราสาทนาคพัน, ปราสาทตาพรหม, ปราสาทบันทายกุกี, ปราสาทบายน, ปราสาทฉมาร์, ปราสาทพระขรรค์, ปราสาทตาสม และปราสาทตานีเยะ

ในประเทศไทยพบศิลปะแบบนี้ที่ ปราสาทตาเหมือน สุรินทร์, ปราสาทโคกปราสาท บุรีรัมย์, ปราสาทเมืองสิงห์ กาญจนบุรี, พระปรางค์สามยอด ลพบุรี, กำแพงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี, พระปรางค์วัดกำแพงแสง เพชรบุรี, พระปรางค์วัดพระพายหลวง สุโขทัย

๑๕. ยุคหลังเมืองพระนคร ความคิดสร้างศาสนสถานปราสาทหินเสื่อมไป แรงงานและแหล่ง หินเริ่มหมด ปราสาทหินหลังสุดท้ายที่สร้าง ได้แก่ ปราสาทเต็บตะวันออก หรือปราสาทมังกลาธา สร้างใน พ.ศ. ๑๘๓๘ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ (สรศักดิ์ จันทรวัฒนกุล. ๒๕๕๒ : ๒๐-๕๙)

นอกจากสถาปัตยกรรมในวัดแล้ว ศิลปะขอมยังเห็นได้ชัดเจนในปราสาทต่างๆ ที่อยู่บน แผ่นดินไทย แถบอีสานใต้ ซึ่งในอดีตเป็นเส้นทางจากเมืองพระนครไปยังยังเมืองวิมาย (พิมาย) มีการ สร้างถนนติดต่อถึงกัน สร้างที่พักคนเดินทาง ศาสนสถาน อาทิ ปราสาทหินพิมาย (นครราชสีมา) ปราสาทหินพนมรุ้ง (บุรีรัมย์) ปราสาทเมืองต่ำ (บุรีรัมย์) เป็นต้น

ในภาคเหนือและภาคกลางรับศิลปะขอมผ่านทางศาสนา เลียนแบบสถาปัตยกรรมขอม มา สร้างในแบบของตัวเองของคนท้องถิ่น อาทิ ปราสาทเมืองสิงห์ กาญจนบุรี เป็นศาสนสถานพุทธ มหายาน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยมีมือของช่างท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะขอม มีการ วางแผนผังตามแบบคติจักรวาลอย่างสมบูรณ์ คล้ายแผนผังปราสาทบายนในกัมพูชา ตัวปราสาทสร้าง ด้วยศิลาแลงและฉาบด้วยปูนขาว ประดับลายปูนปั้น ตัวอย่างเช่น พระปรางค์สามยอด ลพบุรี เป็นปราสาทเขมรศิลปะแบบบายน สร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถานพุทธมหายาน ภายหลังได้เปลี่ยนมา

เป็นเถรภาพ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หรือที่วัดพระพายหลวง สุโขทัย สร้างขึ้นในช่วง พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เพื่อเป็นเทวสถานของฮินดู มีการวางผังแบบเดียวกับปราสาทขอมทั่วไป ต่อมาได้ เปลี่ยนเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาเถรวาทและเถรภาพในเวลาต่อมาเช่นกัน เป็นต้น หรือที่ ปราสาทพนมรุ้งพบศิลปกรรมท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอม เกี่ยวกับแนวคิดด้านนาฏยศาสตร์ ของอินเดียที่กล่าวถึงความรู้ด้านศิลปะการแสดง ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บันทึกไว้ในคัมภีร์พระเวทด้านนาฏยศาสตร์ สรุปได้ดังนี้

๑. ฤคเวท ความรู้ทางปัญญา ภาษา และถ้อยคำ

๒. สามเวท ความรู้ลำนํ้า ทำนองเพลงและดนตรี

๓. ยชุรเวท ความรู้ด้านกิริยาท่าทางการแสดง

๔. อถรรพเวท ความรู้การแสดงออกทางอารมณ์

(ธนิต อยู่โพธิ์. ๒๕๔๗ : ๑๐๓-๑๐๕)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิชญ์ เข้มพิลา (๒๕๓๙ : ๑๒๘) ศึกษาทำรำจากประติมากรรม รูปพระศิวะนาฏราชแบบ เขมรที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับทำรำระบำ ลพบุรี พบว่า องค์ประกอบท่ารำและคติความเชื่อ ที่ได้จากการศึกษาประติมากรรมรูปพระศิวะนาฏ ราชแบบเขมรที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีอิทธิพลต่อท่ารำระบำลพบุรี

ผกา เบญจกาญจน์ (๒๕๔๐ : ๑๐๕) ศึกษารูปแบบทางศิลปกรรม คติความเชื่อที่ปรากฏอยู่ใน ภาพประติมากรรมเทพารักษ์ ที่ปราสาทหินพิมาย และศึกษารูปแบบท่าการร่ายรำของภาพเทพารักษ์ ที่มีส่วนสัมพันธ์กับท่ารำในแม่ท่าของนาฏศิลป์ไทย โดยใช้วิธีการศึกษาจากข้อมูลประเภทศิลปะ โบราณวัตถุรูปเทพารักษ์ที่ปรากฏอยู่บนหน้าบัน ทับหลัง เสาติดผนัง และเสาประดับกรอบประตู ผลการศึกษาพบว่า ภาพประติมากรรมที่สลักเป็นภาพเทพารักษ์ในปราสาทหินพิมาย ที่แสดงนาฏยลีลา การพ้อนรำและการแสดงอิริยาบถต่างๆ ของบุคคลชั้นสูง เทพในศาสนาพราหมณ์ และตัวเอก ในวรรณกรรมพุทธศาสนา ส่วนบนของปราสาทที่เป็นหน้าบันและทับหลังนั้น มีภาพการพ้อนรำของ เทพในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเชื่อกันว่ามีผลต่อความเป็นอยู่ของมวลมนุษย์ หรือเกี่ยวข้องกับ พุทธศาสนา ได้แก่ ภาพธิดาพญามารร่ายรำประกอบภาพพระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นต้น

ไพโรจน์ ทองคำสุก (๒๕๔๕ : ๒๕๕-๒๒๒) สรุปแนวคิดการสร้างสรรค์ชุดการแสดงนาฏศิลป์ไทยของครูเฉลย ศุขะวนิช นำมาใช้เป็นแนวทางประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ และอุปกรณ์ประกอบการแสดง ไม่ว่าจะเป็นอาวุธ ดอกไม้ ผ้า พัด หรือเครื่องราชูปโภค สามารถบอกลักษณะ ที่มา เพศ ตำแหน่ง วัยของตัวละคร เช่น ตัวพระในพม่ารำขวานลีลาท่ารำลักษณะกระฉับกระเฉงเข้มแข็งหรือตัวนางในพ้อม่านมวงคลจะอ่อนโยนนุ่มนวล เป็นต้น

สวภา เวชสุรักษ์ (๒๕๔๗ : ๑๖) ศึกษาชีวิตและผลงานของท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี โดยคัดเลือกผลงานดีเด่น ที่ท่านคิดสร้างขึ้นแต่เพียงผู้เดียว จำนวน ๑๑ ชุด จากผลงานจำนวน ๔๔ ชุด มาวิเคราะห์หลักการสร้างชุดการแสดง ของท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี สรุปได้ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิดในการออกแบบแต่ละชุดอย่างละเอียดก่อนสร้างชุดการแสดง
๒. ใช้ข้อมูลจารีตด้านการแสดงของไทยและ/หรือต่างชาติ เป็นต้นแบบสร้างชุดการแสดง
๓. ออกแบบเค้าโครงองค์ประกอบหลักและรอง ตามวิถีจารีตทางด้านนาฏศิลป์ไทย จากนั้นจึงแต่งเติมทำให้อ่อนไหวกว่ามาตรฐานเดิม
๔. นำจารีตทางด้านนาฏศิลป์ที่มีใช้ของไทยในบางท่า ที่สามารถเชื่อมต่อกันได้มาใช้ ทำให้การแสดงที่สร้างขึ้นใหม่น่าสนใจ
๕. การออกแบบท่ารำ ท่านจะรำนำ ให้ผู้แสดงรำตามหลายๆ แนว แล้วท่านจะเลือกแนวที่เห็นว่าผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติได้งดงามที่สุดเป็นข้อยุติ

ดิเรก ทรงกัลยาณวัตร (๒๕๕๖ : ๑-๔๐) ศึกษาอิทธิพลศิลปะลพบุรีที่มีต่อการสร้างสรรค์ระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด พบว่า ได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการแต่งกายของเทวสตรีหรือเทพเจ้า ภาพจำหลัก รูปปั้น ศิลปะลพบุรีนำมาจินตนาการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด ดังนี้

ศิริษะได้รูปแบบมาจากภาพศิริษะ เทวสตรี ในพระปรางค์สามยอด

เสื่อได้รูปแบบมาจากรูปปั้นของเทวสตรีที่พบในพระปรางค์สามยอด ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์

รูปปั้นไม่สวมเสื่อ ในการประดิษฐ์เสื่อผ้าผู้แสดงจึงได้นำมาดัดแปลงเป็นเสื่อสีเนื้อ ไม่มีแขนเพื่อให้ดูแล้วคล้ายผู้แสดงไม่สวมเสื่อตามรูปปั้นของเทวสตรี

ผ้านุ่งได้รูปแบบมาจากภาพจำหลักในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ฯ
เครื่องประดับได้รูปแบบมาจากรูปปั้นเทวสตรีที่ประดิษฐานอยู่ในพระปรางค์สามยอด

ข้อสรุปผลจากการศึกษาเอกสาร

สรุปผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลพบุรี สรุปผลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. ลักษณะสำคัญการแต่งกายสตรีสมัยลพบุรี นิยมประดับศีรษะ ด้วย เทริด ไม่สวมเสื้อมีกรองคอมีลวดลายเป็นแผ่นใหญ่ ต่างหูทำเป็นหัวเม็ดคว่ำแต่ซ่อนเหลี่ยมเรียวยาวมาหลายชั้น ตัดผมแฉกกลางตอนบนมนเป็นมวยปักปิ่นเป็นยอดแหลม ใส่กำไลต้นแขน และกำไลข้อมือทั้งสองข้าง นุ่งผ้าให้ชายมาซ้อนกันตรงหน้าแล้วปล่อยชายผ้าออกสองข้างเป็นปลี บางทีปล่อยชายยาวไปถึงสะโพกด้านขวาและด้านซ้ายอันเป็นลักษณะชายไหว คาดเข็มขัดขนาดใหญ่ มีลวดลายสวยงาม ปลายทำเป็น ลายพู่ คล้ายกรวยเชิง เรียงเป็นแถว แต่ไม่นิยมใส่รองเท้า

๒. จากการสังเกตลักษณะการแต่งกายประติมากรรมศิลปะสมัยลพบุรีที่จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี กล่าวถึงศิลปะแบบเขมรที่พบในประเทศไทย แบบบาปวน พุทธศตวรรษที่ ๑๖ พบที่จังหวัดลพบุรี มีการนุ่งผาด้านหน้า มีขอบผ้านุ่งเว้าลงมาได้สะดือส่วนด้านหลังสูงขึ้นไปถึงกึ่งกลางแผ่นหลัง ผมเกล้าขึ้นเป็นเส้นถักตามแนวตั้ง รวบมวยอยู่เหนือศีรษะ สวมเครื่องประดับอุบะไม่มีก้านห้อยอยู่ที่สร้อยคอ

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบลักษณะศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีวิชาโบราณคดีและวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์ สूरียุติ สุขสวัสดิ์ และศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม และแนวคิดทฤษฎีนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะแนวคิดการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายชุดการแสดงระบำโบราณคดี ของกรมศิลปากร

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านออกแบบเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตรวจสอบความเชื่อมโยงทางวิชาการของเนื้อหา ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้วิธีการสามเส้า

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลพบุรี รวมทั้งศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ชุดการแสดงของไทย ที่ประยุกต์ใช้ศิลปะลพบุรีมาออกแบบเครื่องแต่งกายผู้แสดง สรุปอัตลักษณ์การแต่งกายที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลพบุรี ตามที่กรมศิลปากรได้เคยนำมาใช้เป็นเกณฑ์ออกแบบเครื่องแต่งกายระบำโบราณคดี อธิบายลักษณะการแต่งกายสตรีสมัยลพบุรี ดังนี้

๑.๑ นิยมประดับศีรษะด้วยเทริด

๑.๒ ไม่สวมเสื้อ

๑.๓ กรองคอมีลวดลายเป็นแผ่นใหญ่

๑.๔ ต่างหูทำเป็นหัวเม็ดคว่ำแต่ซ้อนเหลื่อมเรียงลงมาหลายชั้น

๑.๕ ตัดผมแฉกกลางตอนบนมนเป็นมวยปักด้วยปิ่นเป็นยอดแหลม

ศูนย์วิจัยศิลป์

1000004306

๑.๖ ใส่กำไลต้นแขน และกำไลมือ ทั้งสองข้าง

๑.๗ นุ่งผ้าให้ชายมาซ้อนกันตรงหน้าแล้วปล่อยชายผ้าออกสองข้างเป็นป्ली บางทีปล่อยชายยาว ไปถึงสะโพกด้านขวาและด้านซ้ายอันเป็นลักษณะชายไหว

๑.๘ คาดเข็มขัดขนาดใหญ่มีลวดลาย ปลายทำเป็นลายพู่คล้ายกรวยเชิงเรียงเป็นแถว

๑.๙ ไม่นิยมใส่รองเท้า

๒. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี และผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏศิลป์ ที่มีประสบการณ์สร้างสรรค์ชุดการแสดง และออกแบบเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาวิเคราะห์รูปแบบลักษณะเครื่องแต่งกายชุดการแสดงที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลพบุรี เปรียบเทียบกับอัตลักษณ์การแต่งกายตามลักษณะศิลปะลพบุรี ตามเกณฑ์ที่กรมศิลปากรสรุปไว้ ผู้ทรงคุณวุฒิประกอบด้วย

๒.๑ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ ได้แก่ นางพุลศรี จีบแก้ว

๒.๒ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์สร้างสรรค์ชุดการแสดง และออกแบบเครื่องแต่งกายนักแสดง ได้แก่ นางสาวชญาพร หลายเจริญ

๓. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบความเชื่อมโยงทางวิชาการทางด้านเนื้อหา ของข้อมูล ที่เก็บรวบรวมมาได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ตามกรอบแนวคิด การวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดโดยใช้วิธีการสามเส้า ระหว่างแนวคิดทฤษฎี โบราณคดี แนวคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์ศิลปะ และแนวคิดทฤษฎีนาฏศิลป์

๔. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะศิลปะลพบุรี ได้ดังนี้

๔.๑ ลักษณะศิลปะลพบุรีบริสุทธิ์ พุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะลพบุรี และได้ถูกค้นพบว่าศิลปะลพบุรีเหล่านี้ถูกนำมาสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย หลายชุด อาทิเช่น ระบายลพบุรี ระบายศรีชัยสิงห์ ระบายนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด เป็นต้น

๔.๒ สรุปลักษณะเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลพบุรี นำมาออกแบบเป็น กระบังหน้า ต่างหู สร้อยคอ พาหุรัด กำไลมือ เสื้อ สไบ รัดสะเอว ผ้านุ่ง กำไลข้อเท้า

๔.๓ สรุปผลรูปแบบลักษณะเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย ลักษณะต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลพบุรี

๕. รายงานผลการวิจัยนำเสนอต่อสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และเขียนบทความวิจัยนำเสนอต่อสาธารณชน ในระดับชาติและนานาชาติ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. แบบบันทึกการสัมภาษณ์
๒. อุปกรณ์กล้องถ่ายภาพนิ่ง กล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว
๓. แบบบันทึกข้อมูลการถ่ายภาพ
๔. ผู้ช่วยนักวิจัยและผู้ประสานงานในพื้นที่

การสร้างเครื่องมือวิจัย

๑. โครงสร้างกรอบการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านประวัติศาสตร์ และผู้มีประสบการณ์ออกแบบและประดิษฐ์เครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้
 - ๑.๑ ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ทรงคุณวุฒิ
 - ๑.๒ ตอนที่ ๒ ลักษณะศิลปะลพบุรี
 - ๑.๓ ตอนที่ ๓ ระบุลักษณะเครื่องแต่งกายชุดการแสดงที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลพบุรี
๒. เนื้อหาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ อัตลักษณ์ที่เป็นลักษณะเด่นของเครื่องแต่งกายศิลปะสมัยลพบุรี และเครื่องแต่งกายชุดการแสดงตั้งแต่ศักราชจรดเท่าที่มีลักษณะศิลปะสมัยลพบุรี
๓. ตรวจสอบความเหมาะสมของเครื่องมือวิจัยโดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาด้านเนื้อหาและการใช้ภาษา ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลพิจารณาความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องของข้อมูล ด้วยเกณฑ์การพิจารณาตามระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

๑. เกณฑ์การพิจารณาจากภายนอก

- ๑.๑ ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เป็นผู้มีความรู้อย่างดีเยี่ยม / แหล่งที่มาของข้อมูล เอกสารเป็นแหล่งปฐมภูมิสามารถเชื่อถือได้

๑.๒ ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ / ผู้เขียนเอกสาร เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ

๑.๓ เอกสารเป็นต้นฉบับ ฉบับคัดลอก หรือฉบับปรับปรุง ที่สามารถสืบค้นแหล่งอ้างอิงได้

๑.๔ ช่วงเวลาที่เอกสารออกเผยแพร่

๑.๕ วัตถุประสงค์การเผยแพร่เอกสาร

๒. เกณฑ์การพิจารณาจากภายใน

๒.๑ ผู้เขียนเอกสาร / ผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้เชี่ยวชาญและมีความสามารถในการเขียนให้ข้อมูล

๒.๒ ผู้เขียนเอกสาร / ผู้ให้ข้อมูล มีหลักแหล่งอ้างอิงเชื่อถือได้

๒.๓ เอกสาร / ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ไม่บิดเบือนความจริง

๒.๔ เอกสาร / ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สื่อความหมายได้ชัดเจน

นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความ สรุปหาความเชื่อมโยงทางวิชาการ ตรวจสอบคุณภาพข้อมูลโดยวิธีการสามเส้าโดย ผู้วิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านโบราณคดี และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์ไทยที่มีประสบการณ์ออกแบบเครื่องแต่งกายชุดการแสดง ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ นำมาเรียบเรียง นำเสนอผลการวิเคราะห์ ข้อมูลในลำดับต่อไป

การรายงานผลการวิจัย

สรุปผลและรายงานผลการวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร และข้อมูลการสัมภาษณ์ นำมาสังเคราะห์สรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย จัดทำรูปเล่มนำเสนอสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และเผยแพร่งานวิจัยในเวทีการประชุมสัมมนาและนำเสนอในรูปแบบบทความวิชาการลงในวารสารการวิจัย

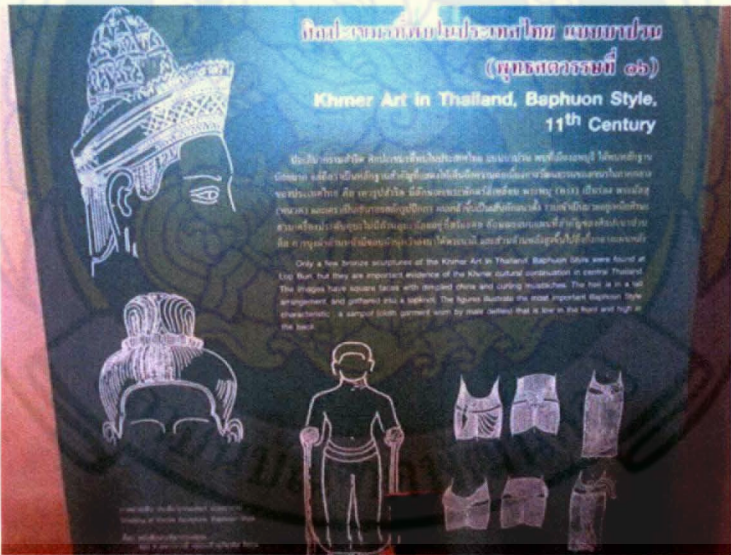
บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อศึกษารูปแบบลักษณะศิลปะลพบุรี
ที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย โดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก
ผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้ดังนี้

๑. ศิลปะลพบุรีในประเทศไทย ศิลปะลพบุรีส่วนใหญ่จะเป็นศิลปะที่มีรูปแบบร่วมสมัยกับศิลปะในประเทศกัมพูชา แบ่งตามรูปแบบงานศิลปะ ออกได้เป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

- ๑.๑ ศิลปะบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖
- ๑.๒ ศิลปะนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗
- ๑.๓ ศิลปะบายน (ของกลุ่มชาวพระนครหลวงหรือเขมรต่ำ) ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ภาพที่ ๘ การแต่งกายศิลปะลพบุรี ร่วมสมัยบาปนราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๙ การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์, ๒๕๕๙

ภาพที่ ๑๐ การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาเยน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์, ๒๕๕๙

๒. ความโดดเด่นของศิลปะลพบุรี แสดงออกมากที่สุด ในสมัยศิลปะบาเยน ส่วนศิลปะที่ร่วมสมัยก่อนหน้านั้นก็มีความโดดเด่นมากในเชิงรายละเอียดของงานศิลปะเกือบทุกด้านที่สามารถบ่งบอกว่าเป็น ศิลปะลพบุรี ได้อย่างไม่ลังเลและเรียกได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ส่วนสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิด

การสร้างงานศิลปะลพบุรีจำนวนมาก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ รวมทั้งมีพัฒนาการกรรมวิธีหล่อโลหะที่สลับซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม เพราะได้รับกรรมวิธีจากประเทศศรีลังกาที่กำลังเข้ามาเผยแผ่ศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ในภูมิภาคแห่งนี้

๓. ประติมากรรมศิลปะลพบุรี มีความแตกต่างกับศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชา ดังนี้

๓.๑ พระมณฑก รูปทรงพระมณฑกและลวดลายพระมณฑกของศิลปะลพบุรีในประเทศไทย จะมีหลากหลายรูปแบบที่แตกต่างจากศิลปะในประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะส่วนยอดของพระมณฑกนิยมรูปทรงกระบอกปลายบานหรือหากเป็นรูปกรวยคว่ำ ก็จะมีลักษณะรูปกรวยที่ต่ำกว่า แต่มีลวดลายที่ดูซับซ้อนมากกว่าศิลปะในประเทศกัมพูชา

ภาพที่ ๑๑ พระพุทธรูปนาคปรกศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

๓.๒ รูปพระพักตร์ ลักษณะใบหน้าของประติมากรรมตั้งแต่ยุคร่วมสมัยบาปวนจนถึงศิลปะแบบบาปวน รูปทรงใบหน้าของศิลปะลพบุรีจะมีรูปออกทางสี่เหลี่ยมมากกว่า แต่ก็ดูอ่อนหวานกว่า (ยกเว้นบางพื้นที่ในอีสานตอนเหนือที่จะดูเคร่งขรึมมากกว่า) หากเป็นศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชาจะสร้างเลียนแบบพระพักตร์พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แต่ศิลปะลพบุรีจะไม่สร้างคล้ายพระเจ้า

ชัยวรمانที่ ๗ โดยเฉพาะถ้าหากสร้างนอกเขตเมืองละโว้ (ลพบุรี) กลับมีรูปพระพักตร์เคร่งขรึมจริงจัง ทั้งยังมีพระวรกาย (รูปร่าง) ไม่ล่ำสันเท่ากับศิลปะภายในประเทศกัมพูชา

ภาพที่ ๑๒ พระพุทธรูปศิลปะลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

รวมทั้งประติมากรรมศิลปะลพบุรีในประเทศไทยร่วมสมัยพระเจ้าชัยวรمانที่ ๗ ร้อยละ ๘๐ จะสร้างเป็นองค์พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์มากกว่าเทวรูป ส่วนที่องค์ปฏิมากรรมศิลปะลพบุรีมีความคล้ายคลึงกันกับเทวรูปนั้น เนื่องจากเป็นรูปของพระโพธิสัตว์และรูปร่างปรีชาปราโมทย์ หากมีขนาดเล็กและมีการสีกร่อนก็จะดูคล้ายกันมากจนแยกออกจากกันได้ยาก นอกจากจะดูการถือสิ่งของหรือศาสตราวุธแล้วยังสังเกตรูปร่างค้อมิตกะเหนือพระเศียรขององค์ประติมากรรม มีปรัชญาการสร้างรูปเคารพแบบแนวคิดใหม่ของศิลปะลพบุรี ในประเทศไทยที่นิยมนำปรัชญาการสร้างพระโพธิสัตว์มาใช้ในการสร้างรูปเคารพ ซึ่งมีจุดสังเกตคือ เป็นองค์เทวรูปสมบูรณ์ แต่กลับมีรูปอมิตกะอยู่เหนือพระเศียร

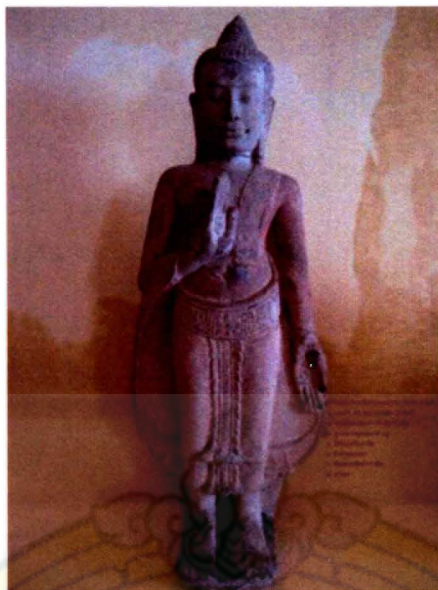
๓.๓ พระวรกาย ลักษณะรูปร่างขององค์ปฏิมาศิลปะลพบุรีจะมีความสมสัดส่วนสวยงาม หากเป็นองค์ปฏิม่าที่หล่อจากโลหะ แต่กลับดูเตี้ยหากแกะสลักจากจากศิลา ปฏิมาศิลปะลพบุรีจะมีเครื่องประดับมากกว่า ศิลปะในประเทศกัมพูชาที่อยู่ร่วมสมัยเดียวกัน

ภาพที่ ๑๓ พระพุทธรูปศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบายัน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

๓.๔ พระอาภรณ์ การนุ่งแต่งช่วงล่างของศิลปะลพบุรี จะแตกต่างจากศิลปะกัมพูชาสกุลช่างเมืองพระนครหลวง (เขมรต่ำ) เพราะเหตุที่มีปริมาณด้านโลหะวิทยาสูง ทำให้การตกแต่งช่วงล่างของศิลปะลพบุรี ค่อนข้างจะละเอียดซับซ้อน ยกตัวอย่างเช่น รัตประคตหรือเข็มขัดกับผ้าจีบหน้านาง ชายผ้าที่ห้อยต่ำลงมาจากตัวเข็มขัด จะเป็นริ้วพับผ้าหลายๆชั้น แตกต่างจากศิลปะเขมรที่ยังคงรักษารูปแบบหางปลา ปฏิมาศิลปะลพบุรียุคสมัยนี้จะน้อยกว่ามาก โดยเฉพาะช่วงปลายสมัยศิลปะลพบุรี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ภาพที่ ๑๔ พระพุทธรูปศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบายน พุทธศตวรรษที่ ๑๘

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ศิลปะลพบุรีกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึง ๑๙ รูปแบบศิลปะโดยทั่วไป ได้แก่ รูปแบบที่ผสมกันระหว่างแบบนครวัดกับแบบบายน พระพักตร์เหลี่ยม พระขนงต่อกันเป็นปีกกา พระเนตรเปิด พระโอษฐ์แบะกว้างเกือบเป็นเส้นตรง ริมพระโอษฐ์หนา ลักษณะโดยทั่วไปยังคงแบบศิลปะที่พัฒนามาจากแบบนครวัด แต่มีลักษณะที่สำคัญมากของบายนปรากฏอยู่บ้าง ได้แก่ พระเนตรเปิดแต่แสดงอาการเหลือบลงต่ำ ทรงแย้มพระโอษฐ์แสดงความสงบแบบบายน ยังคงนิยมทำเป็นพระพุทธรูปที่มีพระขงฆ์เป็นสัน “แข้งคม” แต่เกือบเป็นเส้นตรงแล้ว

ลักษณะสำคัญที่อาจกำหนดเป็นความแตกต่างระหว่างศิลปะบายนของเขมร กับ ศิลปะลพบุรี ได้แก่ พระเศียรที่ทำขมวดพระเกศานูนขึ้นมาเป็นเม็ดพระศก ในขณะที่พระพุทธรูปสมัยบายนส่วนใหญ่ทำขมวดพระเกศาเป็นลายเส้นกันหอยหรือเหมือนเลขหนึ่งไทยเท่านั้น การทำเม็ดพระศกนี้อาจเป็นอิทธิพลท้องถิ่นที่ปรากฏมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดี ส่วนอุษณิষะทำเป็นทรงกรวยและต่อมาพัฒนาเป็นยอดแหลมคล้ายดอกบัวตูมนอกจากนี้ยังพบว่ามีารแสดงขอบพระพักตร์ (ไรพระศก) เป็นแถบขนาดใหญ่ สิ่งนี้เองที่กลายเป็นลักษณะของกลุ่มพระพุทธรูปแบบอุทองในระยะต่อไป

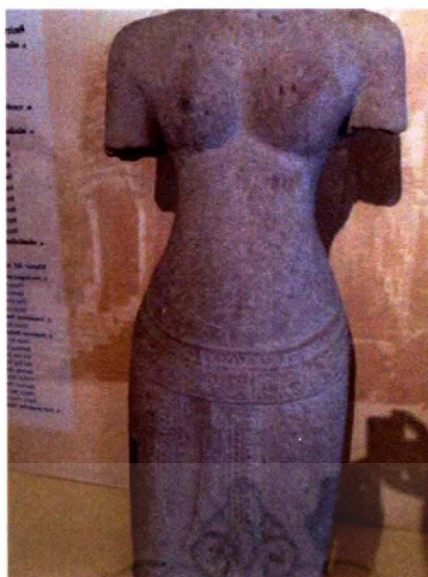
สรุปลักษณะเด่นของประติมากรรมศิลปะลพบุรี จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในจังหวัดลพบุรี ส่วนใหญ่เป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้รับอิทธิพลศิลปะผสมกับอิทธิพลศิลปะท้องถิ่น พระพุทธรูปจะมีพระพักตร์รูปสี่เหลี่ยม ขมวดพระเกศानูน พระเกตุมาลาทรงกรวยแหลม พระเนตรเรียวยาวทอดสายพระเนตรลงต่ำ พระขนงต่อกันเป็นเส้น พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หนา พระพักตร์นิ่งเฉยไม่แสดงความรู้สึกมากนัก

๔. ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย มีมากมายหลายชุดที่ประชาชนรู้จักกันดี ได้แก่ ระบายลพบุรี ระบายศรีชัยสิงห์ ระบายนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด เป็นต้น การสร้างสรรค์ระบายทั้งสามชุดนี้มีการศึกษาวิจัยข้อมูลจากหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลพบุรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ อย่างมีระบบระเบียบ เพื่อนำมาออกแบบเครื่องแต่งกายชุดการแสดงดังกล่าว เริ่มตั้งแต่ ทรงผม เหนียง เกี้ยว ปิ่น เสือ กรองคอ ทับทรวง ต่างหู พาดูริศ กำไลข้อมือ รัตตะเภา ผ้านุ่ง กำไลข้อเท้า งานวิจัยนี้จะแสดงรายละเอียดภาพประติมากรรมที่พบรูปแบบลักษณะศิลปะลพบุรี โดยนำเสนอภาพประกอบ ดังนี้

ภาพที่ ๑๕ การแต่งกายศิลปะลพบุรี

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๑๖ การแต่งกายเทวสตรีศิลปะลพบุรีร่วมสมัยนครวัด

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

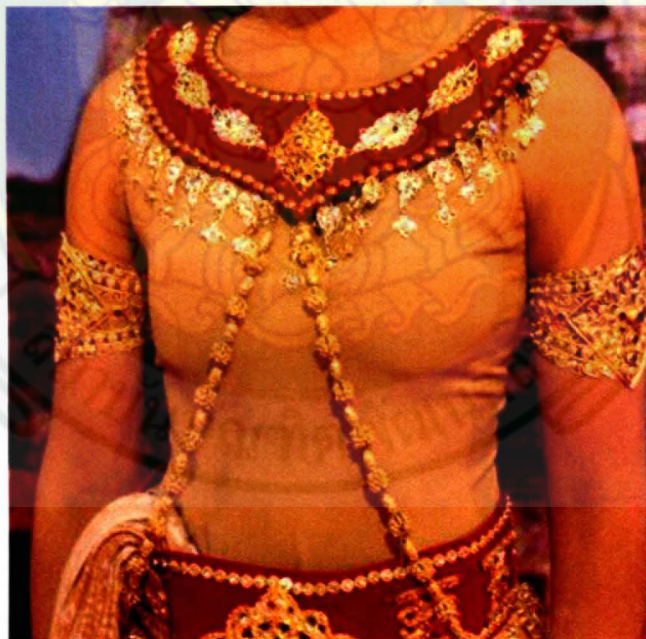

ภาพที่ ๑๗ การแต่งกายศิลปะลพบุรีร่วมสมัยบายัน

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

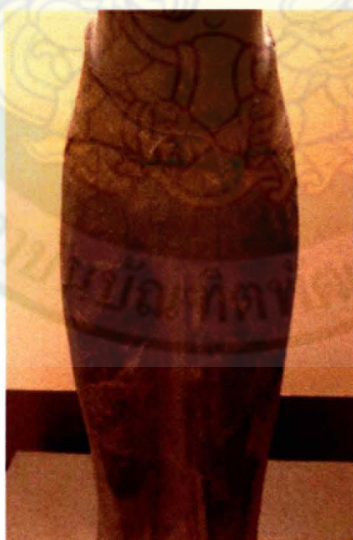
ภาพที่ ๑๘ กระบังหน้าศีรษะนักแสดงตัวรองระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๑๙ เครื่องประดับนักแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

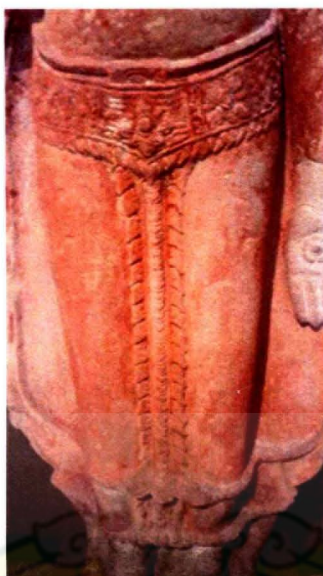

ภาพที่ ๒๐ ทรงผม เทริด เกี้ยว ปิ่น เสื่อ กรองคอ ทับทรวง ต่างหู พาหุรัด
กำไลข้อมือ รัตสะเอา ผ้าถุง กำไลข้อเท้า นักแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรารค์สามยอด
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

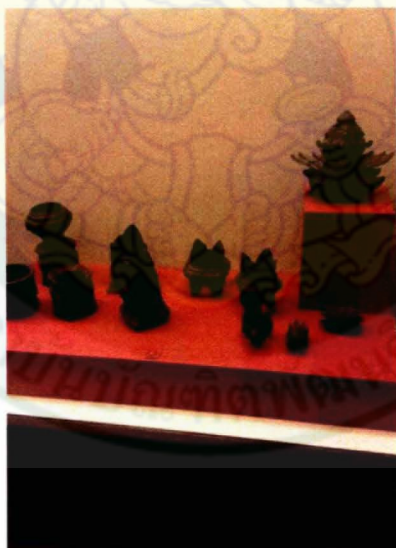
ภาพที่ ๒๑ ผ้าถุง

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

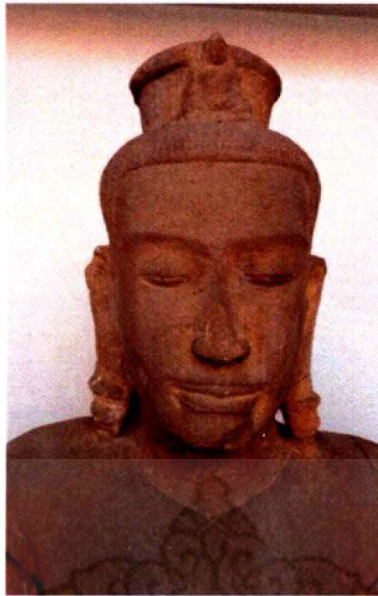
ภาพที่ ๒๒ ผ้านุ่ง

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๒๓ เกี้ยว

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

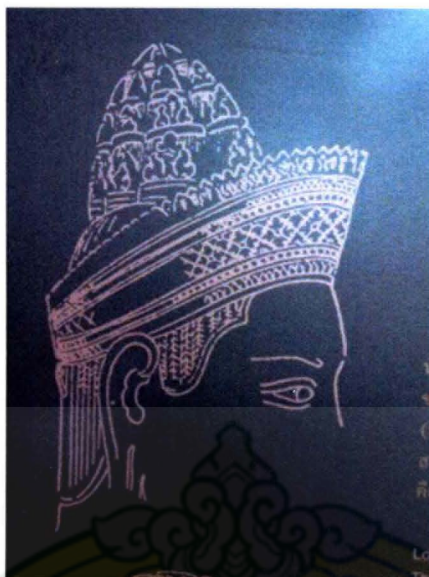
ภาพที่ ๒๔ มวยผม และรูปทรงใบหน้า

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๒๕ เครื่องทรงศิลปะลพบุรี

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

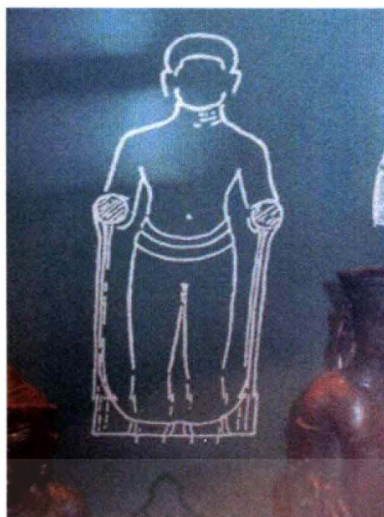
ภาพที่ ๒๖ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๒๗ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

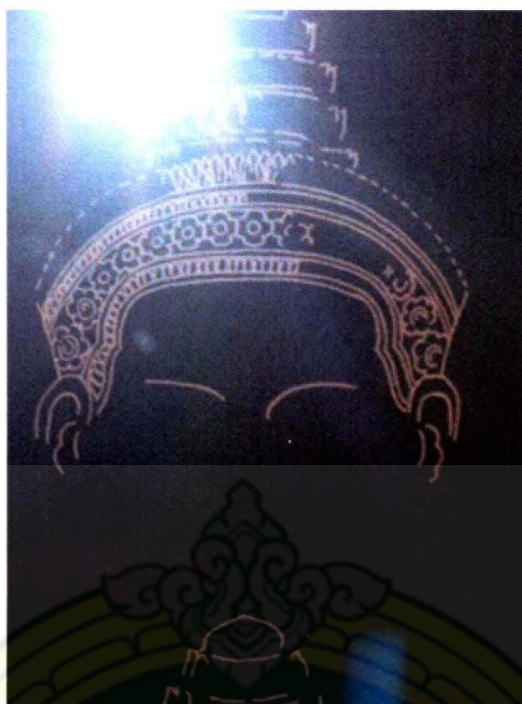
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๒๘ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๒๙ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

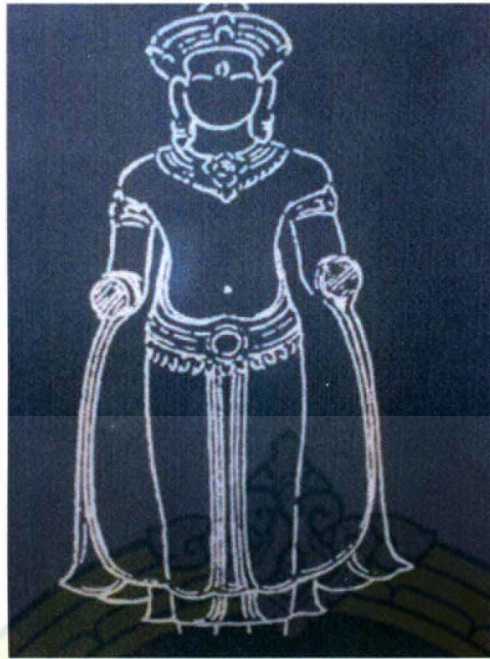
ภาพที่ ๓๐ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

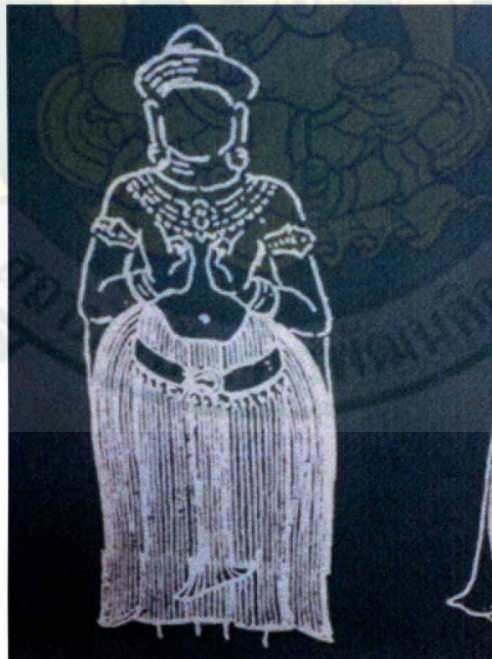
ภาพที่ ๓๑ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

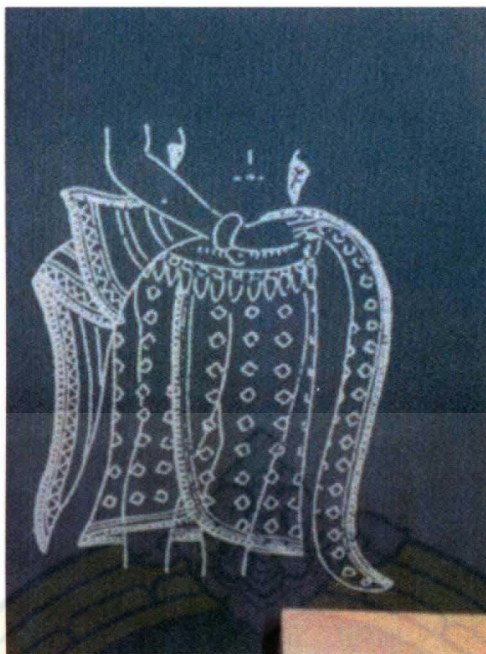
ภาพที่ ๓๒ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

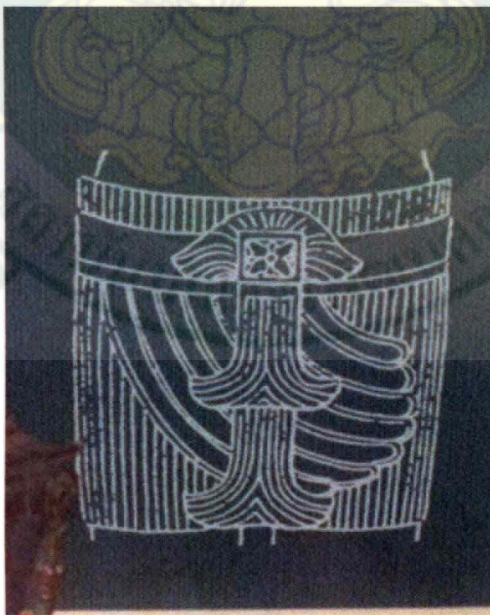
ภาพที่ ๓๓ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

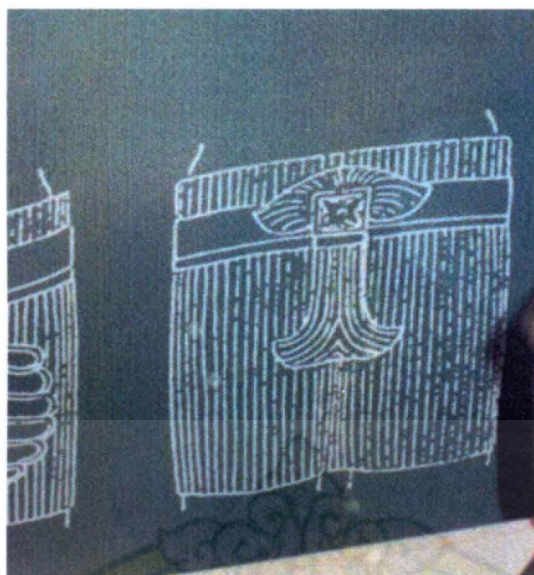
ภาพที่ ๓๔ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

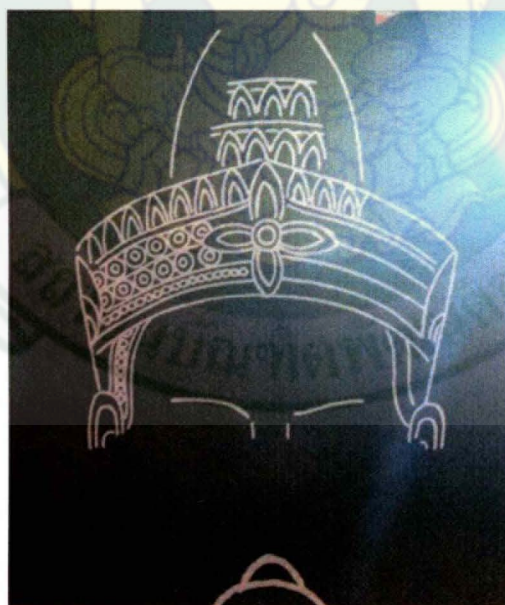

ภาพที่ ๓๕ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๓๖ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๓๗ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

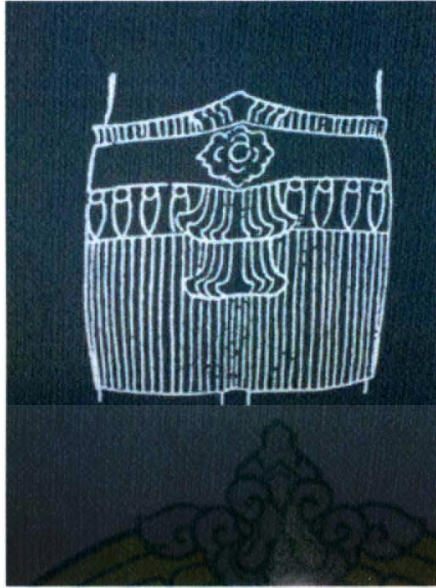
ภาพที่ ๓๘ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

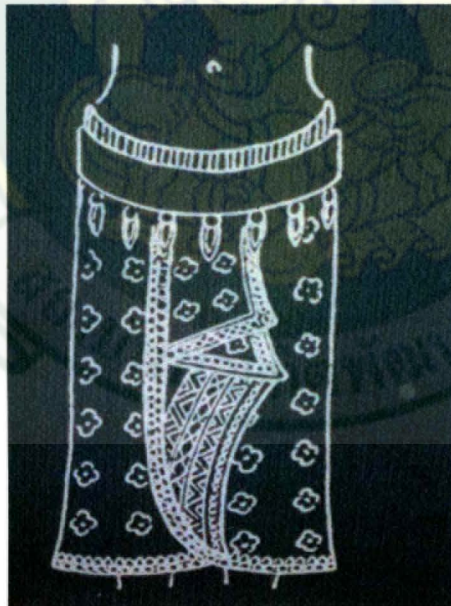
ภาพที่ ๓๙ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

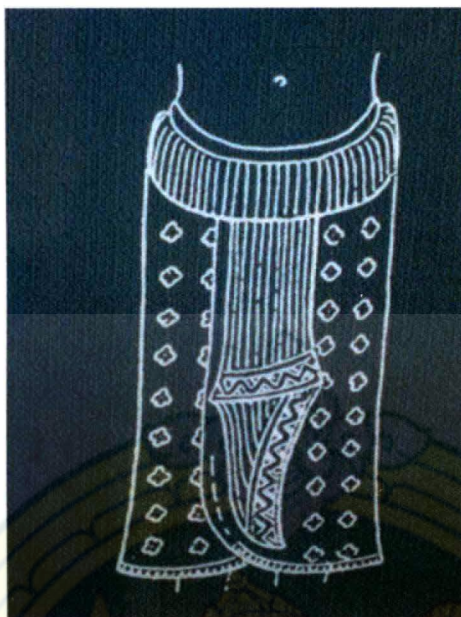
ภาพที่ ๔๐ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

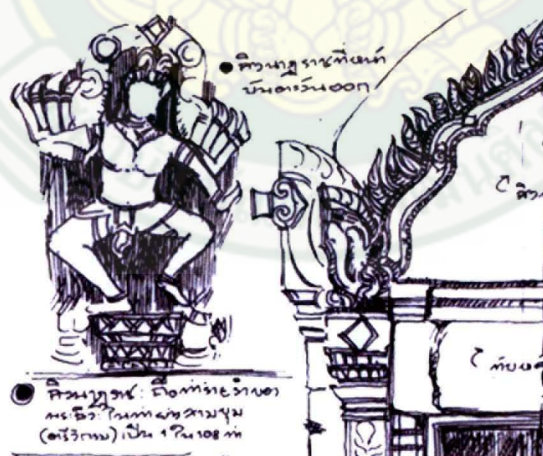
ภาพที่ ๔๑ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๔๒ ศิลปะลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๔๓ ศิวนาฏราชหนึ่งในต้นแบบการสร้างสรรค์ระบำโบราณคดีของไทย

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๔๔ ตัวอย่างการนำศิลปะลพบุรีไปใช้ออกแบบเครื่องแต่งกายชุดการแสดง
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๔๕ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำลพบุรี
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๔๖ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำลพบุรี
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

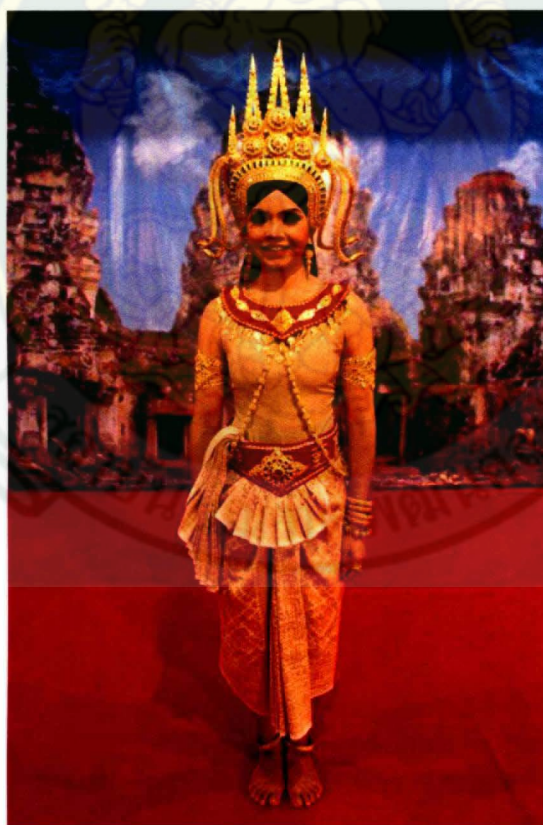
ภาพที่ ๔๗ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำลพบุรี
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๔๘ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำลพบุรี
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๔๙ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

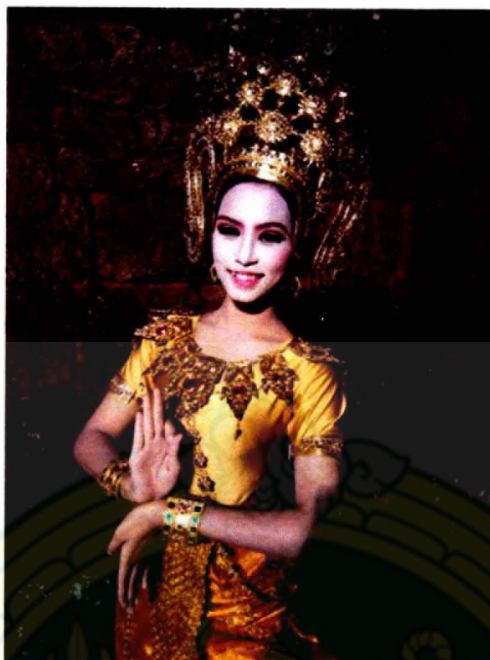
ภาพที่ ๕๐ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรางค์สามยอด
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๕๑ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรารค์สามยอด
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๕๒ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำนาฏสุรางค์พระปรารค์สามยอด
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๕๓ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงประยุกต์ทั่วไป

ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๕๔ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงประยุกต์ทั่วไป

ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๕๕ ศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายการแสดงระบำศรีชัยสิงห์
ที่มา : ผู้วิจัย. ๒๕๕๙

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาศึกษารูปแบบลักษณะศิลปะลพบุรีที่พบในเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านออกแบบเครื่องแต่งกายชุดการแสดงนาฏศิลป์ไทย วิเคราะห์ความเชื่อมโยงทางวิชาการของเนื้อหาตามกรอบแนวคิดวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ วิชาโบราณคดี วิชานาฏศิลป์ไทย และแนวคิดการออกแบบเครื่องแต่งกายระบำโบราณคดีของกรมศิลปากร ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้วิธีการสามเส้า สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ การวิจัยได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลพบุรี ชุดการแสดงที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลพบุรี ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิด้านการออกแบบเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. เครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลพบุรี ดังที่กรมศิลปากรได้เคยใช้เป็นแนวคิดการออกแบบเครื่องแต่งกายระบำโบราณคดีของกรมศิลปากร ในสมัยที่นายธนิต อยู่โพธิ์เป็นอธิบดี (กรมศิลปากร. ๒๕๑๑ : ๓๕ - ๓๙) อธิบายการแต่งกายมีลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดเจนเป็นอัตลักษณ์การแต่งกายสตรีสมัยลพบุรี ดังนี้

๑.๑ นิยมประดับศีรษะด้วยเทริด

๑.๒ ไม่สวมเสื้อ

๑.๓ กรองคอมีลวดลายเป็นแผ่นใหญ่

๑.๔ ต่างหูทำเป็นหัวเม็ดคว่ำแต่ซ้อนเหลื่อมเรียงลงมาหลายชั้น

๑.๕ ตัดผมแฉกกลางตอนบนมนเป็นมวยปักด้วยปิ่นเป็นยอดแหลม

๑.๖ ใส่กำไลต้นแขน และกำไลมือ ทั้งสองข้าง

๑.๗ นุ่งผ้าให้ชายมาซ้อนกันตรงหน้าแล้วปล่อยชายผ้าออกสองข้างเป็นปลีบางที่ปล่อยชายยาว ไปถึงสะโพกด้านขวาและด้านซ้ายอันเป็นลักษณะชายไหว

๑.๘ คาคีเข้มีขนาดใหญ่มีสวดลาย ปลายทำเป็นลายพู่คล้ายกรวยเชิงเรียงเป็นแถว

๑.๙ ไม่นิยมใส่รองเท้า

๒. อิทธิพลศิลปะสมัยลพบุรีที่มีต่อการออกแบบประดิษฐ์เครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย ศิลปะลพบุรีส่วนใหญ่ จะเป็นศิลปะที่มีรูปแบบร่วมสมัยกับศิลปะในประเทศกัมพูชา แบ่งออกได้เป็น ๓ ลักษณะ ตามรูปแบบงานศิลปะ ดังนี้

๒.๑ ศิลปะบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖

๒.๒ ศิลปะนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗

๒.๓ ศิลปะบาเยน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ลักษณะเด่นของศิลปะลพบุรี จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในจังหวัดลพบุรี ส่วนใหญ่เป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้รับอิทธิพลศิลปะขอมผสมกับอิทธิพลศิลปะท้องถิ่น พระพุทธรูปจะมีพระพักตร์รูปสี่เหลี่ยม ขมวดพระเกศानูน พระเกตุมาลาทรงกรวยแหลม พระเนตรเรียวทอดสายพระเนตรลงต่ำ พระขนงต่อกันเป็นเส้น พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หนา พระพักตร์นิ่งเฉย ไม่แสดงความรู้สึกมากนัก

๓. การประยุกต์ศิลปะลพบุรีสู่เครื่องแต่งกายนักแสดง ระบายลพบุรีเป็นระบำโบราณคดีที่สร้างสรรค์ขึ้นตามแนวความคิดของนายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ได้รับอิทธิพลจากศิลปะลพบุรี โดยอาศัยข้อมูลจากหลักฐานโบราณคดี และภาพจำหลักจากโบราณสถาน ตามแบบศิลปะขอมที่พบในกัมพูชาและประเทศไทย มาใช้ประดิษฐ์สร้างสรรค์ ทำนองเพลง กระบวนท่ารำ และเครื่องแต่งกาย ให้มีความอ่อนช้อยสวยงามสื่อความหมายแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะลพบุรี เช่นเดียวกับการแสดงนาฏศิลป์ไทยหลายชุด ประยุกต์ใช้ศิลปะลพบุรีสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายนักแสดง อาทิ ระบายศรีชัยสิงห์ ระบายปราสาทพนมรุ้ง ระบายจันเสน เป็นต้น (พรเทพ บุญจันทร์เพ็ชร. ๒๕๔๙ : ๖-๕๔) รวมไปถึงผลการศึกษารำนาฏศิลป์ไทยในวัฒนธรรมร่วมเขมร ที่พบจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในประเทศไทย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ สรุปข้อสันนิษฐานได้ว่า ท่ารำในวัฒนธรรมร่วมเขมร น่าจะได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมทวารวดี ท่ารำจากวัฒนธรรมอินเดีย และท่ารำจากวัฒนธรรมขอมโบราณ

จากเหตุผลดังกล่าว จึงอนุมานได้ว่า เป็นที่มาของการประยุกต์ “ศิลปะลพบุรี” ซึ่งเป็นหนึ่งในศิลปะที่เป็นวัฒนธรรมร่วมเขมรมาใช้ออกแบบเครื่องแต่งกายนักแสดง (ฉันทนา เอี่ยมสกุล. ๒๕๕๔ : ๑๐-๑๗)

อภิปรายผล

๑. เครื่องแต่งกายระบำโบราณคดีได้รับอิทธิพลศิลปะลพบุรี เนื่องจากออกแบบประยุกต์มาจากการแต่งกายสตรีสมัยลพบุรี มีลักษณะเด่นเป็นอัตลักษณ์ กล่าวคือ

๑.๑ นิยมประดับศีรษะด้วยเทริด

๑.๒ ไม่สวมเสื้อ

๑.๓ กรองคอมีลวดลายเป็นแผ่นใหญ่

๑.๔ ต่างหูทำเป็นหัวเม็ดคว่ำแต่ซ่อนเหลี่ยมเรียวยาวมาหลายชั้น

๑.๕ ตัดผมแฉกกลางตอนบนมุ่นเป็นมวยปักด้วยปิ่นเป็นยอดแหลม

๑.๖ ใส่กำไลต้นแขน และกำไลมือ ทั้งสองข้าง

๑.๗ นุ่งผ้าให้ชายมาซ้อนกันตรงหน้าแล้วปล่อยชายผ้าออกสองข้างเป็นปลี บางทีปล่อยชายยาว ไปถึงสะโพกด้านขวาและด้านซ้ายอันเป็นลักษณะชายไหว

๑.๘ คาดเข็มขัดขนาดใหญ่มีลวดลาย ปลายทำเป็นลายพู่คล้ายกรวยเชิงเรียงเป็นแถว

๑.๙ ไม่นิยมใส่รองเท้า

สอดคล้องผลการศึกษาที่กรมศิลปากร (๒๕๑๑ : ๓๕-๓๙) ได้ศึกษาเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของคนในสมัยลพบุรีเพื่อเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชาติไทยและนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์ระบำโบราณคดี และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาวิวัฒนาการความเป็นมาของเครื่องประดับเครื่องแต่งกายในสังคมเมืองเริ่มแรก ได้มีการคิดค้นเสาะหาความรู้การหลอมโลหะสัมฤทธิ์ ทองแดง ทองคำ เงิน แก้ว ตลอดจนการสรรหาอัญมณีต่าง ๆ มาใช้เป็นเครื่องประดับ สร้อยคอ ต่างหู กำไลมือ กำไลข้อเท้า แหวน เป็นต้น รูปแบบของเครื่องประดับพัฒนาจากเรียบง่ายเป็นรูปแบบที่มีความงาม ซึ่งต้องใช้ความรู้และเทคนิคที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เมื่อสังคมของมนุษย์รวมตัวกันเป็นสังคมเมือง มีการจัดตั้งเป็นรัฐหรืออาณาจักร เจ้าเมืองเปลี่ยนฐานะเป็นกษัตริย์ เครื่องประดับได้ใช้เป็นสิ่งแสดงฐานันดรศักดิ์ของผู้สวมใส่ว่าเป็นชนชั้นใด กษัตริย์ เจ้านายชั้นสูง ขุนนาง สามัญชน หรือทาส มีการตั้งกฎเกณฑ์

ระเบียบแบบแผนในการใช้ เครื่องประดับขึ้นในเวลาต่อมา สอดคล้องกับกฎหมายตราสามดวง (กรมศิลปากร. ๒๕๒๑ : ๔๓) กล่าวถึงผู้อยู่ในฐานันดรสมควรที่จะมีเครื่องประดับที่มีค่าได้จำนวนมาก น้อยเพียงใด และวัสดุที่ใช้ประดิษฐ์เป็นเครื่องประดับนั้น บุคคลฐานะใดที่สามารถ สวมใส่ได้ และบุคคลฐานะใดที่สวมใส่ไม่ได้ และถ้าฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษอย่างไรอีกด้วย เครื่องประดับแบ่งออก ได้ ๒ ประเภท คือ ศิราภรณ์ (เครื่องประดับศีรษะ) และถนิมพิมพาภรณ์ (เครื่องประดับกาย) และ ยังสอดคล้องกับกฎมณเฑียรบาลสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอยู่หัว) กำหนดการแต่งกาย และเครื่องประดับในพระราชพิธี ของพระมหากษัตริย์ พระอัครมเหสี เจ้านายชั้นสูง และ ขุนนาง (กรมศิลปากร. ๒๕๒๑ : ๔๙-๕๖) ทำให้รู้การใช้เครื่องประดับศีรษะ (ศิราภรณ์) แสดงตำแหน่งและ ศักดินาเนื่องจากสังเกตได้ง่ายกว่าเครื่องประดับประเภทอื่น ๆ อาทิ มหามงกุฎของพระมหากษัตริย์ พระสุพรรณมาลาของพระอัครมเหสี มงกุฎของพระราชเทวี เป็นต้น ส่วนเจ้านายฝ่ายในและสตรีชั้นสูง มีพระมาลามวยหางหงส์ พระมาลามวยกลม เคียรเทศ (กรองหน้า) เกี้ยว ดอกไม้ไหวแซม เกี้ยวแซม โขลนเกล้าและรัดเคร่ง ส่วนเครื่องประดับกาย (ถนิมพิมพาภรณ์) อาทิ มหาคุณทูล พาหุรัด ถนิม มาลัย สร้อยมหาสังวาล อัมรงค์ กองเชิง และรองพระบาท เป็นต้น ส่วนเครื่องประดับในเทวรูป เทวสตรี เหล่านี้ คือ เครื่องประดับของกษัตริย์ เมื่อกษัตริย์สร้างรูปเทพเจ้าขึ้นมาก็ได้ถวาย เครื่องประดับที่ดีที่สุดของกษัตริย์แต่ทว่า

อย่างไรก็ตามเครื่องประดับที่ตามแบบอินเดียและในท้องถิ่น มีทั้งที่ใช้เป็นเครื่องประดับจริง และเป็นเครื่องราง อาทิ หนังกวาง หนังสือ เขี้ยวเสือ สายยัชโญปวีต ลูกประคำ สังข์ โค ช้าง และ ดอกไม้มงคล บางท้องถิ่นหาวัสดุเครื่องรางหรือสิ่งที่เป็นมงคลได้ยาก จึงคิดทำเลียนแบบขึ้นด้วยวัสดุ ที่ หาได้ เช่น หิน งา กระดุก ทองคำ เงิน และโลหะอื่น ๆ สำหรับวัสดุที่นิยมนำมาทำเครื่องประดับ นิยม ใช้ทองคำมากที่สุด เพราะเมื่อนำมาทำเครื่องประดับแล้วมีสีสนสวยงาม

๒. อิทธิพลศิลปะลพบุรีต่อเครื่องแต่งกายชุดการแสดงของไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์ “ตำนานพุทธเจดีย์” ใน ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ (กรมศิลปากร. ๒๕๓๖ : ๘๒-๘๔) รวบรวมความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะไทย และให้ใช้คำว่า “ศิลปะลพบุรี” ได้รับการตอบรับอย่างดีในวงวิชาการ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ผู้เชี่ยวชาญ ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้นิยามเพิ่มเติมว่า ศิลปะลพบุรี หมายถึง โบราณวัตถุสถานศิลปะแบบเขมรที่ค้นพบในประเทศไทย รวมทั้งศิลปะที่ทำขึ้นในประเทศ

ไทยโดยเลียนแบบศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชา สอดคล้องกับผลการศึกษา เรื่อง ศิลปะลพบุรี ในเวลาต่อมาของสุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (๒๕๔๒ : ๕๕-๖๓) ได้กล่าวว่าศิลปะลพบุรี หมายถึง โบราณวัตถุสถานศิลปะแบบเขมรที่ค้นพบในประเทศไทย รวมถึงโบราณวัตถุสถานที่ทำขึ้นในประเทศไทย โดยเลียนแบบศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชา ครั้งแรกได้กำหนดอายุสมัยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ถึง ๑๘ ต่อมาเมื่อมีการศึกษาพบว่า โบราณวัตถุสถานที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอายุเก่าเกินกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จึงได้ขยายขอบเขตอายุของศิลปะลพบุรีเป็น พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึง ๒๐ เพราะเหตุว่าอิทธิพลศิลปะลพบุรีได้คงอยู่ และมีแรงส่งต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา ผู้เชี่ยวชาญวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทยสันติ เล็กสุขุม (๒๕๕๔ : ๒๒-๒๖) ได้อธิบายถึงศิลปะลพบุรีว่า หมายถึง ศิลปะที่สร้างขึ้นภายใต้วัฒนธรรมขอมหรือจะเรียกว่าเขมรก็ตาม ด้วยเหตุนี้การศึกษาศิลปะขอมที่พบในดินแดนไทย จึงอนุโลมเทียบเคียงกับผลการศึกษาศิลปะขอมในประเทศกัมพูชา เพราะมีความคล้ายคลึงกัน สอดคล้องกับพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ (กรมศิลปากร. ๒๕๓๖ : ๘๐-๘๕) ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากร มีความเห็นว่าศิลปกรรมแบบเขมรที่ค้นพบในภาคกลางของไทยก็น่าจะเรียกว่า ศิลปะลพบุรี แต่ศิลปกรรมแบบเดียวกันนี้ หากพบในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยควรเรียกว่า ศิลปะขอม ไม่ใช่ ศิลปะเขมร เพราะ “คำว่า เขมร” เป็นชื่อเรียกชนชาติที่เพิ่งปรากฏในจารึกราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ก่อนหน้านั้นจะเรียกว่า “ขอม หรือ กัมพูช”

จากแนวคิดของนักประวัติศาสตร์ศิลปะสรุปได้ว่า ศิลปะลพบุรีหมายถึง โบราณวัตถุสถานศิลปะแบบเขมรที่ค้นพบ หรือทำขึ้นในประเทศไทย โดยทำเลียนแบบศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชา กำหนดอายุสมัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ด้วยเหตุที่เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นภายใต้วัฒนธรรมขอมหรือเขมร การศึกษาศิลปะขอมที่พบในดินแดนไทย จึงอนุโลมเทียบเคียงกับผลการศึกษาศิลปะขอมในประเทศกัมพูชา เพราะมีความละม้ายคล้ายคลึงกัน ศิลปะลพบุรี มีลักษณะโดดเด่นกล่าวคือเป็นงานฝีมือของช่างท้องถิ่น ที่นำแบบศิลปะเขมรมาทำให้ทรวดทรงและลวดลายประดับผิวดนampakไปจากเดิม จึงเรียกว่าศิลปะลพบุรี นอกจากนี้ยังแตกแขนงเป็นศิลปะสมัยเฉพาะในลพบุรีเป็นศิลปะของช่างท้องถิ่น ทรวดทรงและลวดลายประดับเป็นเอกลักษณ์เด่นพบได้ใน ปรากฏ์แขก พระปรากฏ์สามยอด พระปรากฏ์วัดมหาธาตุ พระพุทธรูป เทวรูป องค์ความรู้นี้นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่วง

วิชาการด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์แล้ว ยังส่งอิทธิพลมาถึงวงวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ไทย นำมาใช้สร้างสรรค์เครื่องแต่งกายชุดการแสดงอีกด้วย

๓. การประยุกต์ศิลปะลพบุรีสู่เครื่องแต่งกายนักแสดง นาฏศิลป์ไทยที่ได้รับอิทธิพลจาก ศิลปะลพบุรี เช่น ระบำลพบุรี ซึ่งเป็นระบำโบราณคดีที่สร้างสรรค์ขึ้นตามแนวความคิดของ นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีอธิบดีกรมศิลปากร โดยอาศัยข้อมูลจากหลักฐานโบราณคดี และภาพจำหลัก จากโบราณสถาน ตามแบบศิลปะขอมที่พบในกัมพูชาและประเทศไทย มาใช้ประดิษฐ์สร้างสรรค์ ทำนองเพลง กระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย ให้อ่อนช้อยสวยงามสื่อความหมายแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะลพบุรี สอดคล้องกับผลการศึกษาของนักวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ไทยหลาย ท่าน อาทิ พรเทพ บุญจันทร์เพ็ชร (๒๕๔๙ : ๖-๕๔) กล่าวถึงการแสดงนาฏศิลป์ไทยหลายชุด ประยุกต์ใช้ศิลปะลพบุรีเป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายนักแสดง อาทิ ระบำศรีชัยสิงห์ ระบำปราสาทพนมรุ้ง ระบำจันเสน เป็นต้น รวมถึงฉันทนา เอี่ยมสกุล (๒๕๕๔ : ๑๐-๑๗) ได้ศึกษา ทำรำนาฏศิลป์ไทยในวัฒนธรรมร่วมเขมร ที่พบจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในประเทศไทย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ สรุปข้อสันนิษฐานได้ว่า ท่ารำในวัฒนธรรมร่วมเขมร น่าจะได้รับการ ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมทวารวดี ท่ารำจากวัฒนธรรมอินเดีย และท่ารำ จากวัฒนธรรมขอมโบราณ จากผลการศึกษาดังที่กล่าวมานี้ จึงอนุมานน่าจะเป็นที่มาของการประยุกต์ ศิลปะลพบุรี ซึ่งเป็นรูปแบบศิลปะหนึ่งในวัฒนธรรมร่วมเขมร มาใช้ออกแบบเครื่องแต่งกายนักแสดง

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยถึงองค์ความรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คติชนวิทยา นำผลการวิจัยครั้งนี้มาพัฒนาต่อยอด เพื่อเผยแพร่ความรู้ศิลปะ ลพบุรีสู่สาธารณชน หรือใช้สอนเสริมในหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์

๒. ข้อเสนอแนะทั่วไป กล่าวคือ ประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นวิชาที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ยาวนาน นักวิชาการในแต่ละช่วงเวลาได้มีผลงานศึกษาวิจัย ออกมาต่อเนื่องสม่ำเสมอ ผลการศึกษา บางครั้งสนับสนุนยืนยันข้อสันนิษฐานเดิม หรือขัดแย้งกับสิ่งที่เคยเชื่อถือกันมา ซึ่งล้วนก่อให้เกิดความ งงทางวิชาการทั้งสิ้น (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. ๒๕๕๑ : ๒-๑๑) เช่นเดียวกันกับผู้สนใจศึกษาวิจัยทาง ด้านดนตรีนาฏศิลป์ไทย สามารถนำความรู้สหวิทยาการ เช่น ประวัติศาสตร์ศิลปะ คติชนวิทยา ฯลฯ

มาใช้ประโยชน์ควบคู่กันไป ดังเช่นผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ได้มีการนำความรู้ศิลปะลพบุรีมาใช้ในการประยุกต์สร้างสรรค์เครื่องแต่งกายชุดการแสดงระบำที่เกี่ยวข้องกับโบราณคดี

ตัวอย่างประกอบข้อเสนอแนะให้นักวิจัยสร้างสรรค์ ได้พอมองเห็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ศิลปะลพบุรี นำไปออกแบบเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับชุดการแสดงของไทย ดังนี้

เครื่องแต่งกาย	เครื่องประดับ
บาปวน	นครวัด
บาปวน	นครวัด
นครวัด	บาปวน
นครวัด	บายน
บายน	บาปวน
บายน	นครวัด
บาปวน	บาปวน
นครวัด	นครวัด
บายน	บายน

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ : ศุภสภา. ๒๕๒๑.

----- . จารึกในประเทศไทย. เล่ม ๒. กรุงเทพฯ กรมศิลปากร. ๒๕๒๙.

-----, ทะเบียนข้อมูล : วิพิทศนาฯตระบำรำฟ้อน, กรุงเทพฯ : ไทภูมิพับลิชชิง, ๒๕๔๙.

----- . ปฏิมา : นิรมิตแห่งบรรพชน. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์. ๒๕๕๙.

-----, พัฒนาการอารยธรรมไทย, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๖.

-----, มรดกศิลป์ดินแดนสุวรรณภูมิ, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๔.

-----, สมตภาพเครื่องแต่งกายตามสมัยประวัติศาสตร์และโบราณคดี. พระนคร : ศิวพร.

୧୫୧୧.

จิตร ภูมิศักดิ์. ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. ๒๕๔๗.

ฉันทนา เอี่ยมสกล. ศิลปะการออกแบบทำร่ำ (นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์). กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.

၂၆၆၆.

ดิเรก ทรงกัลยาณวัตร. ศิลปะลพบุรีที่มีอิทธิพลต่อดนตรีนาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิต

พืชมงคล. ๒๕๕๖.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ให้พระยาอนมาน. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์

การพิมพ์. ๒๕๒๑.

ตรงใจ หตางกร. โครงการฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ପ୍ରତିଦିନ.

ธนิต อัยโพธิ์. ระเบ้าชดโโบราณคดี. พระนคร : ศิวพร. ๒๕๑๐.

-----, นากศิลป์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์. ๒๕๑๐.

-----, ศิลปะละครรำคัมมือนาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ : ศิวพร. ๒๕๑๖.

จิตา สารยา. (ศรีทวารวดี) ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

၂၃၆၈၂.

----- อารยธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. ๒๕๕๐.

ศาสก อินทราราช. พชรปภิมายาพยาบาล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย. ๒๕๔๓.

-----, สวรรณภูมิจากหลักฐานโบราณคดี, กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๔๘.

ผ่องศรี จันท้าว. ประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๕๐.

ผกา เบญจกาญจน์. การศึกษารูปแบบและความเชื่อของประติมากรรมเทพารักษ์ที่ปราสาทหินพิมาย.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๐.

พรเทพ บุญจันทร์เพชร. ระบายโบราณคดี. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๙.

พริยะ ไกรฤกษ์. ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์กรุ๊ป.
๒๕๓๓.

-----, อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะเล่ม ๑ ศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่
๑๙. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. ๒๕๔๔.

-----, ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การ์พิมพ์. ๒๕๒๘.

ไพโรจน์ ทองคำสุก. วิเคราะห์รูปแบบความเป็นครูสู่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ
นาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. ๒๕๔๕.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. ประวัติแนวความคิดและวิธีค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย. กรุงเทพฯ :
เมืองโบราณ. ๒๕๕๑.

-----, ศิลปะเขมร. กรุงเทพฯ : มติชน. ๒๕๕๗.

วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. จากละโว้สู่ลพบุรี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๔๖.

วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี. ๓ ทศวรรษนาฏศิลป์ลพบุรี. กรุงเทพฯ : ไวกวินโดว์. ๒๕๕๕.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ : ฟิสิกส์เซนเตอร์.
๒๕๕๔

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ. กรุงเทพฯ : นุชาการพิมพ์. ๒๕๕๖.

สมคิด จิรทัศน์กุล. รู้เรื่องวัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : จรัสสินทวงศ์
การพิมพ์. ๒๕๕๔.

สรศักดิ์ จันทน์วัฒนกุล. ประวัติศาสตร์และศิลปะแห่งอาณาจักรขอมโบราณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. ๒๕๕๒.

สันติ เล็กสุขุม. ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย(ฉบับย่อ) : การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา.
พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์. ๒๕๕๔.

สุภัทรดิศ ดิศกุล,ม.จ. พระศิวนาฏราชในศิลปะลพบุรี. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศ. ๒๕๑๕.

-----, ศิลปะขอม. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา. ๒๕๓๙.

-----, ศิลปะสมัยลพบุรี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๗.

-----, ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์. ๒๕๓๘.

สุริยาวิมล สุขสวัสดิ์,ม.ร.ว. ทับหลังในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. ๒๕๓๑.

-----, ปราสาทหินและทับหลัง. กรุงเทพฯ : สตาร์ป๊นท์. ๒๕๔๒.

-----, โบราณวัตถุที่เป็นสมบัติชิ้นสำคัญของชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ไทย
ภูมิพัลลิกซ์. ๒๕๕๑.

Briggs Lawrence Palmer. The Ancient Khmer Empire. Bangkok : White Lotus. 1999.

Jacques Claude. Ancient Angkor. Bangkok : River Book. 1999.

สัมภาษณ์

นางพุลศรี จีบแก้ว. หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการสำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ. สัมภาษณ์, ๕ ม.ค.๕๙.

นางสาวชญาพร หลายเจริญ. นักประดิษฐ์ชุดการแสดง. สัมภาษณ์, ๒๕ ก.พ.๕๙.

ประวัติและผลงานวิชาการ (Curriculum vitae)

ชื่อหัวหน้าโครงการ นายดิเรก ทรงกัลยาณวัตร Mr. DEREK SONGKALAYANAWAT
 วุฒิการศึกษา ครุศาสตรบัณฑิต วิชาเอกสังคมศึกษา สถาบัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ตำแหน่ง ครูชำนาญการพิเศษ สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ ประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย
 ที่ทำงาน วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี ถนนรามเดโช ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี ๑๕๐๐๐
 โทรศัพท์มือถือ ๐๘ ๙๕๔๒ ๘๓๑๑ Email : derek65@windowslive.com

ประสบการณ์ด้านการวิจัย

- พ.ศ. ๒๕๕๔ เรื่อง การสร้างสรรค์ชุดการแสดงโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ : ระบำนาฏสุรางค์
 พระปรารักษ์สามยอด (ทุนวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)
- พ.ศ. ๒๕๕๕ เรื่อง คีตนาฏยธรรมอศวโฆษ (ทุนวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)
- พ.ศ. ๒๕๕๖ เรื่อง ศิลปะลพบุรีที่มีอิทธิพลต่อดนตรีนาฏศิลป์ไทย (ทุนวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)
- พ.ศ. ๒๕๕๗ บทความวิจัย เรื่อง The Influence of Lopburi Arts on Thai Music and Dance
- พ.ศ. ๒๕๕๘ งานวิจัยสร้างสรรค์ เรื่อง การผสมผสานวัฒนธรรมทวารวดีกรณศึกษาศาจากกระบวนการ
 สร้างสรรค์ระบำลพบุรี (ทุนวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)
- พ.ศ. ๒๕๕๙ บทความวิจัย เรื่อง The Essence of Dvaravati and Modern Mon Culture on
 the creation of Lavapura Dance
- พ.ศ. ๒๕๕๙ เรื่อง เครื่องแต่งกายศิลปะสมัยลพบุรีที่พบในชุดการแสดงของไทย (ทุนวิจัยสถาบัน
 บัณฑิตพัฒนศิลป์)